

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)

Освітній рівень

«ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ»

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

Назва освітньої програми

22124

Номер індивідуального навчального плану студентки

Виконала: студентка IV курсу, групи СРКз-22-1 Інна КРАСОВСЬКА

Підпис

Ім'я ПРІЗВИЩЕ

Керівник, кандидат педагогічних наук, доцент Наталія ГОЛОВА

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Ім'я ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри соціальної роботи

і соціальної педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент

Підпис

Олена ВАСИЛЕНКО

Ім'я ПРІЗВИЩЕ

05

06

2026 р.

Хмельницький, 2026

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний

Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

Освітній рівень перший (бакалаврський)

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

соціальної роботи і соціальної педагогіки

 Олена ВАСИЛЕНКО

протокол № 5 від 11.12. 2025 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Інні КРАСОВСЬКОЇ

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Особливості використання кейс-менеджменту у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами».

Керівник кваліфікаційної роботи: Голова Н.І., кандидат педагогічних наук, доцент.

Затверджено наказом ректора університету від 08 січня 2026 р. № 7

2. Строк подання студентом роботи на кафедру 05 червня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: Опитувальник Brief-Cope С. Carver, 1997 (адаптований Т.Яблонською, Г.Гайворонським, 2023р.); Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (Zimet et al., 1988р.); Оцінка рівня нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В.Бодров). Дослідна робота проводилась на базі Хмельницького інформаційно-консультаційного агентства. В дослідженні взяло участь 30 внутрішньо переміщених осіб з різних регіонів країни.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Теоретико-інноваційні підходи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, характеристика поняття «внутрішньо переміщені особи» в науковій літературі, нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, організація кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами висновки до розділу; розділ 2. Емпіричне вивчення особливостей організації кейс-менеджменту в соціальній сфері з внутрішньо переміщеними особами,

аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження, тренінг програма з розвитку стресостійкості осіб в ситуаціях вимушеної міграції, практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо організації менеджменту з внутрішньо переміщеними особами, висновки до розробки висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язку креслень)

3 рисунки, 9 таблиць.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 11 грудня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапу роботи	Пр
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 10 грудня 2025 р.	визначено
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 10 січня 2026 р.	визначено
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 лютого 2026 р.	визначено
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 березня 2026 р.	визначено
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 травня 2026 р.	визначено
6	Загальні висновки.	До 15 травня 2026 р.	визначено
7	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	До 22 травня 2026 р.	визначено
8	Оформлення кваліфікаційної роботи. Підготовка до захисту, рецензування.	До 05 червня 2026 р.	визначено
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	До 22 червня 2026 р.	визначено

Здобувач Інна КРАСОВСЬКА

Керівник роботи Наталія ГОЛОВА

АНОТАЦІЯ

ВСТ. Тема кваліфікаційної роботи «Особливості використання кейс-менеджменту у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами»

ВНУ. Здобувач Інна КРАСОВСЬКА

КЕР. Керівник Наталія ГОЛОВА

ВСТ. Кваліфікаційна робота включає 77 сторінок, з них 61 сторінка основного тексту, 3 рисунки, 9 таблиць, перелік джерел посилання складає 45 найменувань (з них 4 на іноземною мовою), 4 додатків.

КЛЮЧ. Ключові слова: кейс-менеджмент, фахівець соціальної роботи, внутрішньо переміщені особи, соціальний супровід, фахівець соціальної роботи, соціальна допомога, соціальне забезпечення.

ОБ'ЄКТ. Об'єктом дослідження є кейс-менеджмент як метод соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

ПРЕДМЕТ. Предмет дослідження: особливості організації кейс-менеджменту у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами.

РЕЗУЛЬТАТИ. За результатами дослідження розроблено тренінгову програму «Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в громаду» як один із напрямів соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб, що спрямована на розвиток особистісної адаптації до нових умов проживання, які формують здатність ефективно взаємодіяти у соціумі Запропоновані практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери, що працюють з внутрішньо переміщеними особами методом кейс-менеджменту.

ВИСНОВКИ. Одержані результати можуть бути корисними у роботі фахівців соціальної сфери, в соціальних службах, в закладах вищої освіти, громадських організацій, реабілітаційних центрах та в центрах соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

ПІДПИС. Здобувач _____ Інна КРАСОВСЬКА

ДАТА. Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 5 червня 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	11
1.1 Характеристика поняття «внутрішньо переміщені особи» в науковій літературі.....	11
1.2 Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.....	16
1.3 Особливості організація кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами.....	23
Висновки до розділу.....	29
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	32
2.1 Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	32
2.2 Тренінгова програма з розвитку стресостійкості осіб в ситуаціях вимушеної міграції.....	47
2.3 Практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо організації кейс-менеджменту з внутрішньо переміщеними особами.....	52
Висновки до розділу.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	62
ДОДАТОК А. Опитувальник Brief-Cope С.Carver, 1997 (адаптований Т.Яблонською, Г.Гайворонським,2023р.).....	66
ДОДАТОК Б. Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (MSPSS).....	67
ДОДАТОК В. Оцінка рівня нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В.Бодров).....	68
ДОДАТОК Г. Тренінгова програма розвитку стресостійкості осіб в ситуаціях вимушеної міграції.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні внаслідок воєнних дій, що спричинило загострення соціальних, економічних та психологічних проблем цієї категорії населення. Внутрішньо переміщені особи часто потребують комплексної та скоординованої соціальної допомоги, яка виходить за межі окремих соціальних послуг, адже вони є однією з найбільш уразливих соціальних груп, оскільки стикаються з комплексом проблем: втратою житла, роботи, соціальних зв'язків, психологічними травмами та труднощами адаптації. У таких умовах ефективним підходом у соціальній роботі є кейс-менеджмент, який дозволяє забезпечити індивідуалізовану та комплексну допомогу клієнтам.

Використання кейс-менеджменту у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами обґрунтована сучасними соціально-політичними реаліями України, зокрема значним зростанням кількості таких осіб внаслідок російсько-української війни. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на кінець 2023 року в Україні було зареєстровано майже 6 млн внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують всебічної підтримки для адаптації та інтеграції у нові громади [26, с.28-29].

Крім того, актуальність теми посилюється потребою у впровадженні сучасних міжнародних практик соціальної роботи, адаптованих до українських реалій, а також необхідністю підвищення професійної компетентності соціальних працівників у роботі з внутрішньо переміщеними особами. Дослідження особливостей використання кейс-менеджменту сприятиме удосконаленню системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та їх успішній соціальній інтеграції. Тому що, така категорія населення потребує не лише одноразової допомоги, а й довготривалого комплексного супроводу, спрямованого на відновлення соціального функціонування та інтеграцію в приймаюче середовище. Внутрішньо

переміщені особи належать до вразливих соціальних груп і потребують системної, комплексної та довготривалої соціальної підтримки. У цьому контексті особливої значущості набуває кейс-менеджмент як сучасний метод соціальної роботи, що забезпечує індивідуальний супровід клієнта та координацію діяльності різних соціальних інституцій. Дослідження особливостей використання кейс-менеджменту у роботі з внутрішньо переміщеними особами сприятиме підвищенню ефективності соціальних послуг та удосконаленню практики соціальної роботи. Кейс-менеджмент як підхід, орієнтований на індивідуальні потреби клієнта, є важливим інструментом надання комплексної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, що зумовлює актуальність обраної теми.

Низка науковців вітчизняної та зарубіжної науки досліджували проблеми внутрішньо переміщених осіб, зокрема їхню адаптацію у новій громаді, особистісний психоемоційний стан, безробіття та працевлаштування в умовах військового конфлікту і т.д. Ю.Бриндіков, у своїх дослідженнях описував моделі та стратегії роботи кейс-менеджерів з внутрішньо переміщеними особами. А.Рідкодубська, вивчала практичний досвід комунальних та неурядових організацій щодо застосування кейс-менеджменту у роботі з внутрішньо переміщеними особами. О.Василенко досліджувала інноваційні технології соціальної роботи з вимушеними мігрантами; Ю.Овод, розробила програму соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді[22, с.4-6].

Актуальність і недостатня теоретична та практична розробленість цієї проблеми зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: *«Особливості використання кейс-менеджменту у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами»*

Об'єктом дослідження є кейс-менеджмент як метод соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Предмет дослідження: особливості організації кейс-менеджменту у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні особливостей організації кейс-менеджменту у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами.

Відповідно до мети дослідження визначені наступні **завдання**:

1. Здійснити аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.
2. Проаналізувати законодавчу базу надання соціальної допомоги та підтримки внутрішньо переміщеним особам.
3. Обґрунтувати особливості організації кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами
4. Провести емпіричне вивчення особливостей організації кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами та здійснити аналіз та інтерпретацію результатів дослідження.
5. Розробити програму тренінгової роботи з внутрішньо переміщеними особами та надати практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Для вирішення означених завдань та досягнення поставленої мети використовувався **комплекс методів: теоретичні** – аналіз, систематизація й узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження у вітчизняних і зарубіжних джерелах; **емпіричні**: спостереження, анкетування, інтерв'ю, тестування, застосування психодіагностичних методик (Опитувальник Brief-Score S.Carver, 1997(адаптований Т.Яблонською, Г.Гайворонським,2023р.); Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (Zimet et al., 1988р.); Оцінка рівня нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В.Бодров); методи кількісного і якісного аналізу отриманих емпіричних даних.

Практичне значення дослідження. За результатами дослідження розроблено тренінгову програму, метою якої є сприятлива адаптація до нових умов проживання, формування адекватної самооцінки, розвиток саморегуляції, емоційної стійкості, а також практичні рекомендації для кейс менеджерів, щодо соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Результати дослідження можуть бути використані у діяльності фахівців соціальної сфери, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти.

База експериментального дослідження: дослідна робота проводилась на базі Хмельницького інформаційно-консультаційного агентства. В дослідженні взяло участь 30 внутрішньо переміщених осіб з різних регіонів нашої держави.

Апробація результатів дослідження: основні положення і результати дослідження заслухано на університетській звітно-науковій студентській конференції (м.Хмельницький,2026р.); на III Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія: теорія та інноватика» (м.Полтава, 28-29 квітня 2026р.); на V Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції з міжнародною участю «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (м.Хмельницький, 19-20 березня 2026 р.) та опубліковано у статті «Особливості використання кейс-менеджменту з вразливими групами населення».

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається з вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку джерел посилення (45 найменувань, серед них 4-іноземною мовою), 4 додатків, загальний обсяг кваліфікаційної роботи включає 77 сторінок друкованого тексту; з них основного тексту – 61 сторінка. Робота містить 9 таблиць та 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

1.1 Характеристика поняття «внутрішньо переміщені особи» в науковій літературі

В умовах довготривалого збройного конфлікту на території України значна кількість громадян вимушена була залишити свої домівки та шукати безпечного місця проживання в інших регіонах країни. За даними офіційних звітів, мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), що призвело до масштабних соціальних, економічних та психологічних викликів як для самих переселенців, так і для приймаючих громад. У таких умовах забезпечення ефективної соціальної підтримки для ВПО є не лише гуманітарним обов'язком держави та громадянського суспільства, а й важливою складовою сталого розвитку суспільства загалом [19].

Внутрішньо переміщені особи стикаються з численними труднощами: адаптація до нового середовища, пошук житла й роботи, отримання медичного обслуговування, інтеграція в освітні процеси, подолання стресу та психологічних травм, пов'язаних із втратою дому та близьких. Ці проблеми створюють високий рівень соціального ризику та потребують комплексних професійних втручань. Саме соціальна робота спрямована на підтримку людини у подоланні життєвих труднощів, зміцнення її соціального функціонування та забезпечення доступу до необхідних ресурсів.

Попри значну увагу суспільства до питання ВПО, практична діяльність у сфері соціальної підтримки потребує подальшого наукового осмислення, удосконалення підходів, методик та механізмів роботи. Існує нагальна потреба у вивченні специфіки потреб ВПО, ефективності сучасних соціальних програм, а також у розробці адаптованих моделей соціальної допомоги, що враховують індивідуальні, сімейні та культурні особливості переселенців.

Таким чином, дослідження у сфері соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами є надзвичайно актуальним, оскільки має прямиий практичний вплив на якість життя значної частини населення України, сприяє

підвищенню ефективності соціальних служб та формує основу для державної політики у сфері соціального забезпечення. Результати таких досліджень можуть бути використані для оптимізації надання соціальних послуг, удосконалення механізмів реінтеграції ВПО та зміцнення соціальної стабільності в суспільстві[10, с.45-53].

В Україні тема соціальної роботи з ВПО активно розглядається сучасними вченими соціальної роботи, педагогіки, соціології та психології, зокрема: Ю.Бриндіков, досліджує неklasичні форми соціальної роботи з ВПО (соціально-мобільне супроводження, групи самопомоги тощо); О.Василенко, розглядає досвід case-management (управління випадком) у роботі з переселенцями; Ю.Овод, вивчає соціальну реабілітацію та адаптацію ВПО до нових умов проживання; Л.Романовська, вивчала роль соціальної роботи у розвитку адаптаційного потенціалу переселенців; А.Рідкодубська, досліджувала соціальний захист ВПО в громадах та шляхи його удосконалення; Н.Голова — працює над вивченням соціальної вразливості ВПО як основної допомоги у соціальній роботі. Отже, наукові надбання вітчизняних вчених охоплюють важливі аспекти соціальної адаптації, захисту прав, працевлаштування, реабілітації та моделей підтримки ВПО в Україні[3].

Наукова теоретична література має ряд досліджень проблем внутрішньо переміщених осіб у зарубіжній практичній соціальній роботі. Зокрема, Elizabeth G. Ferris — провідна міжнародна дослідниця в галузі внутрішнього переміщення, співавторка фундаментальних праць, а також співдиректор проєкту Brookings-LSE Project on Internal Displacement (Brookings Institution), займалася проблемою правової, соціальної, гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Її роботи охоплюють правові, соціальні та гуманітарні аспекти проблем ВПО. Walter Kälin — швейцарський експерт і правозахисник, довгий час Представник Генерального секретаря ООН з питань прав внутрішньо переміщених осіб (спеціальний доповідач), автор праць про правовий захист та міжнародні стандарти для ВПО, займався проблемами адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов

проживання. Paula Gaviria Betancur — колумбійська правозахисниця та експертка з внутрішнього переміщення, яка була спеціальним доповідачем ООН з прав ВПО; її діяльність пов'язана з розробкою рекомендацій для політики та практики підтримки внутрішньо переміщених осіб [16].

В світі існують міжнародні організації, що займаються проблемами внутрішньо переміщених осіб: Internal Displacement Research Programme (IDRP) — міжнародна дослідницька програма, яка популяризує науку про внутрішнє переміщення, об'єднує вчених і практиків різних країн. Організація Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) — міжнародний аналітичний центр, що займається моніторингом, аналізом даних та публікацією досліджень про масштаби та тенденції внутрішнього переміщення по всьому світу[31].

У науковій літературі та нормативно-правових актах поняття «внутрішньо переміщені особи» (ВПО) розглядається з різних позицій — правової, соціальної, гуманітарної та психологічної науки.

Відповідно до Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення (1998), внутрішньо переміщені особи — це особи або групи осіб, які були змушені або зобов'язані залишити або покинути свої домівки чи місця постійного проживання, зокрема внаслідок або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, загального насильства, порушень прав людини чи стихійних або техногенних лих, і які не перетнули міжнародно визнаного державного кордону. Це визначення є базовим для більшості наукових досліджень у сфері соціальної роботи та гуманітарних наук[28].

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка законно перебуває на території України та має право на постійне проживання в Україні, і яку змусили залишити своє місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, проявів

насильства чи надзвичайних ситуацій. Дане визначення акцентує увагу на юридичному статусі ВПО та механізмах державного захисту [5].

Соціально-педагогічний підхід до визначення поняття «внутрішньо переміщені особи», трактують вітчизняні дослідники. Л.Романовська, визначає внутрішньо переміщених осіб як соціально вразливу категорію населення, яка опинилася в умовах вимушеної зміни життєвого середовища, що супроводжується порушенням соціальних зв'язків, зниженням адаптаційного потенціалу та потребує комплексної соціальної підтримки. У цьому підході ключовим є процес адаптації та соціального функціонування особи [29].

З позиції психологічних досліджень, О.Василенко, визначає внутрішньо переміщених осіб як таких, що зазнали травматичного досвіду втрати дому, стабільності та звичного соціального оточення, що впливає на їхній емоційний стан, ідентичність та здатність до самореалізації. Такий підхід підкреслює необхідність психосоціальної допомоги та довготривалої підтримки внутрішньо переміщеним особам [30].

Ю.Овод, трактує внутрішньо переміщених як окрему категорію населення, яка перебуває під юрисдикцією власної держави, але водночас потребує спеціальних механізмів захисту, оскільки не має можливості самостійно реалізувати свої базові права. Це визначення акцентує увагу на відповідальності держави та міжнародних стандартів захисту [20].

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) — це люди, які були змушені залишити своє постійне місце проживання внаслідок конфлікту, насильства, порушень прав людини або стихійних/техногенних катастроф, але не перетинали міжнародного державного кордону. На відміну від біженців, ВПО зберігають громадянство своєї держави та залишаються під юрисдикцією її законодавства[6].

Отже, поняття «внутрішньо переміщені особи» у науковому дискурсі розглядається як багатовимірне явище, що поєднує правові, соціальні та психологічні аспекти. Такий комплексний підхід є необхідною основою для

ефективної соціальної роботи з ВПО та розробки дієвих програм підтримки і інтеграції (таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1.- Порівняльна характеристика поняття «внутрішньо переміщені особи»

Посилання на джерело	Визначення	Основні ознаки поняття
Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»	Внутрішньо переміщена особа — це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та була змушена залишити або покинути своє місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, насильства, порушень прав людини чи надзвичайних ситуацій.	<ul style="list-style-type: none"> • Переміщення в межах країни • Причини: війна, окупація, насильство, НС • Законний статус в Україні
Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення	Внутрішньо переміщені особи — це особи або групи осіб, які були змушені або зобов'язані залишити свої домівки чи місця постійного проживання, зокрема внаслідок збройного конфлікту, ситуацій насильства, порушень прав людини або стихійних лих, і які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон.	<ul style="list-style-type: none"> • Не перетинають державний кордон • Можуть бути групами осіб • Ширший міжнародний підхід
Наукове (узагальнене) визначення	Внутрішньо переміщені особи — це соціальна група населення, яка вимушено змінює місце проживання в межах держави під впливом зовнішніх загроз безпеці життя та свобод.	<ul style="list-style-type: none"> • Соціальна група • Акцент на безпеку • Узагальнений підхід
Відмінність від біженців (для порівняння)	ВПО не залишають територію своєї держави, на відміну від біженців, які	<ul style="list-style-type: none"> • ВПО — всередині країни • Біженці — за кордоном

	перетинають міжнародний захист іншої країни.	
--	--	--

Проаналізувавши, визначення науковців, щодо поняття «внутрішньо переміщені особи», можна виокремити ознаки примусового переміщення — через загрозу життю або безпеці; втрата житла, роботи, соціальних зв'язків.

Проаналізувавши парадигму поняття «внутрішньо переміщені особи» тлумачене вітчизняними дослідниками, можна зробити висновок, що науковці у процесі визначення цього поняття, визначали такі ознаки: внутрішній характер переміщення; тривалість перебування на новому місці як тимчасову або довгострокову характеристику; зв'язок з політичними, економічними, соціальними чи екологічними факторами.

В науковій літературі визначаються такі проблемні аспекти внутрішньо переміщених осіб:

1) Права людини. ВПО розглядаються як суб'єкти підвищеної вразливості щодо реалізації основних прав: право на житло, освіту, медичне обслуговування; право на працю; право на соціальний захист. Науковці підкреслюють важливість гарантування цих прав на рівні державної політики.

2) Соціально-економічний аспект. Дослідження часто зосереджуються на: інтеграції ВПО у нові громади; проблемах зайнятості та економічній адаптації; доступності ринку праці та соціальних послуг.

3) Психологічний та культурний вимір. Переміщення тягне за собою стрес, травматичні переживання, порушення соціальних зв'язків. Соціологи та психологи вивчають адаптацію в новому середовищі, питання ідентичності та міжкультурної комунікації.

1.2 Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Внутрішнє переміщення населення є одним із найгостріших соціальних викликів сучасної України. Внаслідок збройної агресії Російської Федерації, тимчасової окупації частини територій та активних бойових дій значна кількість громадян була змушена залишити свої місця постійного проживання.

За таких умов внутрішньо переміщені особи (ВПО) опинилися у складних життєвих обставинах, що зумовлює потребу в комплексній соціальній підтримці з боку держави та суспільства[25, с.33-35].

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами набуває особливої значущості, оскільки спрямована на подолання соціальної вразливості, забезпечення реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, їх соціальну адаптацію та інтеграцію в приймаючі громади. Водночас ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від якості нормативно-правового забезпечення, яке визначає механізми надання соціальних послуг, гарантії соціального захисту, а також повноваження суб'єктів соціальної роботи.

Незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, чинне законодавство потребує постійного вдосконалення та адаптації до сучасних умов. Це зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу нормативно-правового забезпечення соціальної роботи з ВПО, виявлення його проблемних аспектів і визначення шляхів оптимізації.

Проблема нормативно-правового забезпечення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами привертає увагу як українських, так і зарубіжних науковців у зв'язку з посиленням соціальних викликів, спричинених конфліктами, міграцією та внутрішнім переселенням населення.

В Україні спільні питання правового статусу внутрішньо переміщених осіб, механізмів соціального захисту та організації соціальної роботи висвітлюють такі науковці, як О. Мартинюк, І.Бойко, Л.Тищенко, Н. Лукашова, О.Бондаренко, В.Остапенко, С.Гусев та інші. У своїх роботах вони аналізують правові основи захисту прав внутрішньо переміщених осіб, соціальні гарантії для ВПО, а також проблеми реалізації державної політики у сфері соціального захисту та інтеграції ВПО у громади[14].

Окремі аспекти нормативно-правового регулювання соціальної роботи з переміщеними особами розглядаються в публікаціях українських юристів і

соціологів, зокрема В. Г. Базилевича та О. В. Соколенко, які приділяють увагу правовим гарантіям соціального захисту та захисту прав внутрішньо переміщених осіб відповідно до національного законодавства та міжнародних стандартів[34, с.15-23].

Зарубіжні науковці також значною мірою досліджують питання правового регулювання та соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб у контексті міжнародного права та практик. Серед них Дж. Феррелл (J. Farrell), М. Кляйн (M. Klein), Ю. Отігбо (Y. Otigbo) та Б. Вітцел (B. Witzel), які розглядають теоретико-правові підходи до захисту ВПО, механізми адаптації та соціальної інтеграції переміщених груп населення у приймаючих суспільствах. У своїх дослідженнях вони аналізують міжнародні стандарти захисту прав внутрішньо переміщених осіб, зокрема норми Конвенції ООН про захист прав усіх трудових мігрантів і членів їх сімей, а також рекомендації Міжнародної організації з міграції (ІОМ) та Управління Верховного комісара ООН з прав людини (UNHCR) [40].

Незважаючи на наявні наукові напрацювання, питання комплексного нормативно-правового забезпечення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами потребує подальшої уваги. Це зумовлено як складністю соціальних потреб ВПО, так і швидкими змінами у правовому полі, що відбуваються в Україні під впливом сучасних соціально-політичних викликів.

З 2026 році внутрішньо переміщені особи можуть розраховувати на такі соціальні гарантії від держави:

1. Фінансова допомога (допомога на проживання):

-допомога на проживання- внутрішньо переміщені особи можуть отримувати кризову грошову виплату щомісяця, призначену для покриття базових потреб після вимушеного переселення. Розмір і умови можуть змінюватися відповідно до урядових рішень, але часто це: $\approx 2\,000$ грн на дорослого; $\approx 3\,000$ грн на дитину або особу з інвалідністю. Ці суми є орієнтовними, залежно від чинних постанов уряду. Виплати можуть продовжувати автоматично для

певних категорій (наприклад, сім'ї з дітьми, люди з інвалідністю тощо) без повторного звернення.

подавати заяву на допомогу можна через: портал «Дія» або застосунок Дія; Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП); сервісні центри Пенсійного фонду України (ПФУ); сервісні центри ПФУ / органи соцзахисту **за місцем фактичного перебування.**

2. Соціальні послуги та додаткові гарантії:

-соціальні послуги для сімей і дітей. Внутрішньо переміщені особи мають доступ до соціальних послуг на загальних підставах: соціальний супровід сімей; допомога для догляду за дітьми (наприклад, послуга «муніципальний няня»);

-реабілітація та допоміжні засоби: внутрішньо переміщені особи мають право на отримання реабілітаційних засобів (наприклад, протези, ортези) або компенсацію їх вартості відповідно до державних програм;

-діти та освіта. Діти з числа ВПО мають право: на безкоштовне харчування в школах і дитячих садках; безкоштовне навчання у закладах освіти державної та комунальної форм; доступ до медичного обслуговування.

3. Правові гарантії та житло: внутрішньо переміщені особи зберігають свої права та свободи, гарантовані законодавством України, навіть після переміщення:

-тимчасове житло: уряд працює над запобіганням примусовому виселенню внутрішньо переміщених осіб з тимчасового житла та поліпшенням умов проживання у пунктах тимчасового розміщення для вразливих категорій.

4. Умови для отримання допомоги: зазвичай допомога на проживання призначається на 6 місяців, але може продовжуватися для певних груп (сім'ї з дітьми, люди з інвалідністю тощо) на 12 місяців або автоматично продовжуватися ще на 6 місяців. Для здобуття продовження виплат зайнятість може бути обов'язковою — наприклад, потрібно бути зареєстрованим у Центрі зайнятості або шукати роботу.

5. Додаткові можливості: внутрішньо переміщені особи можуть мати право на інші соціальні пільги та послуги в Україні (наприклад, пільги на оплату комунальних послуг, медичне обслуговування, соціальну допомогу сім'ям із дітьми) — за загальними правилами соцзахисту. Для цього зпотрібно звернутися до місцевих центрів соцзахисту населення [45].

Проаналізуємо основні нормативно-правові акти та джерела, що становлять нормативно-правове забезпечення внутрішньо переміщених осіб в Україні, а саме правову основу, на якій ґрунтується визначення статусу, гарантії прав, механізми підтримки та соціального забезпечення:

1. Конституційні та загальні правові основи. Конституція України — фундаментальний закон, що гарантує права і свободи всім людям, включно внутрішньо переміщеним особам.

2. Основні закони України:

-**Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (№ 1706-VII від 20.10.2014)** — головний нормативний акт, що: визначає поняття ВПО; встановлює порядок взяття на облік, правовий статус та гарантії прав ВПО (житло, соціальне забезпечення, доступ до послуг); регулює питання документального оформлення та реалізації соціальних гарантій;

-**Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”** — регулює права осіб, включно з ВПО, що постраждали від окупації;

-Інші закони, які часто застосовуються у цій сфері (як частина правового забезпечення захисту цивільного населення під час збройного конфлікту): **Закон України «Про боротьбу з тероризмом»**; **Кодекс цивільного захисту України**; **Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти»**; інші акти, що визначають правовий режим у період дії особливих умов (воєнний стан тощо).

3. НПА Кабінету Міністрів України (постанови щодо реалізації прав ВПО). Ці постанови регулюють практичні механізми надання соціальних виплат, обліку ВПО, компенсацій тощо:

-Облік і соціальні виплати: **Постанова КМУ № 505** — облік внутрішньо переміщених осіб; **Постанова КМУ № 505** та зміни до неї — порядок виплати щомісячної адресної допомоги; **Постанова КМУ № 333** — порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення ВПО у період воєнного стану; інші постанови щодо соціальних виплат та підтримки;

-Житлові питання: **Постанова КМУ № 582** — порядок формування фондів житла для тимчасового проживання ВПО та надання житла з таких фондів; **Постанова КМУ № 280** — питання забезпечення житлом певних категорій осіб, у тому числі ВПО; Законодавчі зміни щодо всеукраїнської інвентаризації житла для передачі в оренду для ВПО.

4. Методичні матеріали та роз'яснення. Є також методичні документи та рекомендації від органів влади (Мінреінтеграції, омбудсмана тощо), які пояснюють застосування законодавства на практиці та містять перелік основних нормативних актів у сфері ВПО (таблиця 1.2.) [43].

Таблиця 1.2. Основна нормативно-правова база законодавчих документів, що регламентують життя та діяльність внутрішньо переміщених осіб

Категорія	Законодавча база
Конституційна база	Конституція України
Спеціальні закони	Закон про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб; Закон про окуповані території
Соціальні виплати	Постанова КМУ про щомісячну допомогу; компенсації за проживання
Облік внутрішньо переміщених осіб	Постанова КМУ про облік внутрішньо переміщених осіб
Житло	Постанови КМУ про фонди житла та забезпечення житлом

Додаткові акти	Інші постанови КМУ які регулюють соціальний захист та послуги
----------------	---

Захист внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні — це система правових, соціальних та гуманітарних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, гідних умов життя та реалізацію прав людей, які були змушені покинути місце проживання через війну.

На думку, О.Василенко, внутрішньо переміщені особи — це громадяни України (а також іноземці/особи без громадянства, які мають право на постійне проживання), що перемістилися в межах країни через збройну агресію, окупацію чи бойові дії. Такі особи мають право на рівність у правах з іншими громадянами; заборона дискримінації; право на державний захист і допомогу [37, с.11-19].

Соціальні виплати та допомога: щомісячна грошова допомога на проживання; виплати для дітей, осіб з інвалідністю, пенсіонерів; гуманітарна допомога (продукти, одяг, засоби гігієни); компенсації за зруйноване або пошкоджене житло (за окремими програмами).

Внутрішньо переміщені особи мають право на: тимчасове безкоштовне житло (модульні містечка, гуртожитки, комунальні заклади); компенсацію за проживання в приватному секторі (для приймаючих сімей); участь у державних та місцевих житлових програмах.

Соціальні гарантії по безробіттю: сприяння у працевлаштуванні через центри зайнятості; допомога по безробіттю; перекваліфікація та професійне навчання; спрощене оформлення трудових відносин.

Діти та студенти з числа внутрішньо переміщених осіб мають право на: безперешкодний доступ до освіти; зарахування до закладів освіти без повного пакета документів; дистанційне або змішане навчання; соціальні стипендії та пільги.

Медична та психологічна допомога внутрішньо переміщених осіб; безкоштовна медична допомога в межах програми медичних гарантій; доступ до сімейного лікаря незалежно від місця реєстрації; психологічна та

психосоціальна підтримка (державна й від міжнародних організацій). Соціальне забезпечення від держави такі особи мають право отримати через: спрощену процедуру отримання довідки ВПО; відновлення втрачених документів; доступ до адміністративних послуг через ЦНАПи та «Дію» [15].

Соціальні гарантії внутрішньо переміщеним особам надаються в: органах соціального захисту населення; центрах надання адміністративних послуг (ЦНАП); безоплатна правова допомога; громадські та міжнародні організації (Червоний Хрест, UNHCR, NRC тощо, ЮНІСЕФ, Карітас, Збережи життя ІНТЕРНЕСНЛ) [42].

В умовах військового стану захист ВПО є пріоритетом держави та міжнародної спільноти. Попри складні обставини, законодавство України передбачає широкий спектр гарантій, спрямованих на збереження гідності, безпеки та прав внутрішньо переміщених осіб.

1.3. Особливості організація кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами

Технології кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами зумовлена сучасними соціальними викликами, пов'язаними з масовим внутрішнім переміщенням населення внаслідок збройного конфлікту, економічної нестабільності та гуманітарної кризи в Україні.

Внутрішньо переміщені особи належать до вразливих категорій населення, оскільки стикаються з комплексом проблем: втратою житла й роботи, порушенням соціальних зв'язків, обмеженим доступом до медичних, освітніх і соціальних послуг, психологічною травматизацією та ризиком соціальної ізоляції. Такі проблеми мають багатовимірний характер і потребують не фрагментарних, а комплексних, скоординованих та індивідуалізованих підходів у соціальній роботі.

У цьому контексті особливої значущості набуває кейс-менеджмент як сучасна технологія соціальної роботи, що передбачає системну оцінку потреб клієнта, планування допомоги, координацію ресурсів різних установ і організацій, моніторинг та оцінку результатів втручання. Застосування кейс-менеджменту дозволяє підвищити ефективність соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, уникнути дублювання послуг, забезпечити міжвідомчу взаємодію та сприяти соціальній адаптації й інтеграції переселенців у приймаючі громади.

Проблемою кейс-менеджменту в соціальній роботі, зокрема у роботі з внутрішньо переміщеними особами, займалися як зарубіжні, так і українські науковці та практики.

Теоретичні та методологічні засади кейс-менеджменту в соціальній роботі розробляли такі зарубіжні науковці: М. Пауелл (M. Powell) – один із засновників концепції кейс-менеджменту в соціальній сфері; А. Браун (A. Brown) – досліджував кейс-менеджмент як інструмент координації соціальних послуг; Р. Сумекер (R. Sumekar) – розглядав міждисциплінарний підхід у кейс-менеджменті; С. Менделл, К. Неттінг, Ф. О'Коннор – аналізували ефективність кейс-менеджменту в роботі з вразливими групами населення; UNHCR, IOM, UNICEF – у своїх звітах і методичних рекомендаціях системно описують застосування кейс-менеджменту у роботі з переміщеними особами та біженцями[32, с.12-21].

Україні питання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами та впровадження кейс-менеджменту досліджували: О. Безпалько – теорія та технології соціальної роботи; І. Зверева, Ж. Петрочко – інноваційні підходи та технології соціальної роботи; А. Капська – професійна діяльність соціального працівника, робота з вразливими групами; О. Карпенко – кейс-менеджмент як сучасна технологія соціальної роботи; Л. Ковальчук, Н. Гусак – соціальний супровід та підтримка внутрішньо переміщених людей; І. Трубавіна – соціально-педагогічна робота з сім'ями переселенців; О. Савчук – міжвідомча взаємодія у роботі з внутрішньо переміщеними особами [36].

На думку, Ю.Овод, «кейс-менеджмент — це метод соціальної роботи, що передбачає координацію різних видів допомоги для клієнта на основі його індивідуальних потреб». Соціальний працівник (кейс-менеджер) супроводжує клієнта від моменту звернення до досягнення стабільного результату, залучаючи відповідні служби та ресурси [33].

На думку, Н.Голови, «кейс-менеджмент — це метод організації допомоги людині, сім'ї або групі, за якого один фахівець координує всі необхідні послуги для вирішення конкретної життєвої проблеми» [39].

На думку, Ю.Бриндікова: «Кейс-менеджмент — це системний, індивідуальний супровід клієнта від виявлення проблеми до її вирішення з залученням різних служб і ресурсів [35].

На думку, О.Василенко, щодо застосування кейс-менеджменту в роботі з внутрішньо переміщеними особами: «Кейс-менеджмент — це коли один фахівець (кейс-менеджер) супроводжує внутрішньо переміщених осіб від моменту звернення по допомогу до досягнення стабільності, допомагаючи не «уривками», а системно і послідовно» [41].

Проведемо порівняльний аналіз методу «кейс-менеджмент» та «ведення випадку» у соціальній роботі (таблиця 1.3.).

Таблиця 1.3. Порівняльний аналіз понять «кейс-менеджмент» та «ведення випадку»

Критерії	Кейс-менеджмент	Ведення випадку
Сутність підходу	Комплексний метод координації різних послуг для клієнта	Процес роботи з конкретним випадком у межах однієї служби
Роль фахівця соціального супроводу	Кейс-менеджер координує, супроводжує та контролює надання послуг різними суб'єктами	Соціальний працівник безпосередньо надає соціальні послуги

Вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб	На потребах клієнта та результаті	На проблемі/випадку і виконанні функцій служби
Рівень міжвідомчої взаємодії	Високий (медицина, освіта, зайнятість, неурядові організації, органи влади)	Обмежений, переважно в межах соціальної системи
Індивідуальний план	Обов'язковий, гнучкий, переглядається	Індивідуальний план стандартизований
Тривалість роботи	До досягнення стабільності або самостійності клієнта	Часто обмежена термінами або конкретною послугою
Роль клієнта	Активний учасник, партнер у прийнятті рішень	Частіше отримувач допомоги
Орієнтація	На довгостроковий результат і відновлення спроможності	На вирішення конкретної проблеми
Контроль результатів	Постійний моніторинг і корекція плану	Контроль у межах наданої послуги
Гнучкість	Висока лабільність	Обмежена нормативними рамками
Визначення	<i>Кейс-менеджмент — це стратегічний, координаційний підхід</i>	<i>Ведення випадку — це операційна, практична робота в межах служби</i>
Ознаки	Кейс-менеджер: оцінює всі потреби сім'ї; координує допомогу соцслужб, лікарів, школи, НУО; супроводжує сім'ю до стабілізації ситуації	Соціальний працівник допомагає сім'ї оформити соціальні виплати та веде документацію.

Отже, у сучасній соціальній роботі кейс-менеджмент є ширшим і більш ефективним підходом, особливо при роботі з: внутрішньо переміщеними особами, з людьми з інвалідністю, з сім'ями у складних життєвих обставинах, людьми з комплексними потребами. Водночас ведення випадку залишається важливою складовою базової соціальної роботи.

Основні етапи кейс-менеджменту:

1. Виявлення випадку (кейсу): визначення проблеми та потреб.
2. Оцінка потреб і ресурсів: аналіз ситуації клієнта.
3. Планування: розробка індивідуального плану допомоги.
4. Реалізація плану: надання послуг, перенаправлення, супровід.
5. Моніторинг: відстеження прогресу та корекція плану.
6. Завершення кейсу: досягнення цілей або стабілізація ситуації [38].

Принципи кейс-менеджменту: орієнтація на потреби та ресурси людини, партнерство, добровільність, конфіденційність, комплексний підхід, індивідуальний підхід, добровільність.

Основні етапи кейс-менеджменту з внутрішньо переміщеними особами:

1. Виявлення та оцінка потреб: житло, доходи та робота, документи, нормалізація психосоціального стану, здоров'я, освіта дітей.
2. Планування допомоги: спільно з внутрішньо переміщеною особою складається індивідуальний план, визначаються пріоритети та цілі (короткотермінові і довгострокові).
3. Організація послуг. Перенаправлення до: соціальних служб, ЦНАПів, медичних закладів, психологів, центрів зайнятості, гуманітарних та міжнародних організацій.
4. Супровід і координація: кейс-менеджер підтримує контакт, слідкує, щоб допомога була надана, допомагає долати бар'єри (бюрократія, мова, стрес).
5. Моніторинг і завершення кейсу: оцінка результатів, корекція плану за потреби, завершення супроводу, коли людина стала більш самостійною [17].

Особливості застосування кейс-менеджменту у роботі з ВПО:

1. Індивідуальний підхід: кожна внутрішньо переміщена особа має унікальний досвід та набір проблем, тому кейс-менеджмент дозволяє розробити персональний план допомоги.

2. Комплексність підтримки. Робота з внутрішньо переміщеними особами охоплює соціальні, правові, медичні, психологічні та економічні аспекти життя, що потребує міждисциплінарної взаємодії.

3. Міжвідомча координація. Кейс-менеджер взаємодіє з органами соціального захисту, центрами зайнятості, медичними установами, громадськими та міжнародними організаціями.

4. Орієнтація на відновлення самостійності. Основною метою є не лише надання допомоги, а й розвиток ресурсів клієнта, підвищення його здатності до самостійного вирішення життєвих труднощів.

5. Психологічна чутливість. Багато внутрішньо переміщених осіб пережили травматичні події, тому кейс-менеджмент передбачає емпатійне спілкування та врахування психоемоційного стану клієнта[44].

Переваги кейс-менеджменту у роботі з внутрішньо переміщеними особами: підвищення ефективності соціальних послуг; зменшення дублювання допомоги; посилення довіри між клієнтом і соціальним працівником; покращення якості життя ВПО.

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами— це система професійних заходів, спрямованих на підтримку людей, які були змушені залишити місце постійного проживання через війну, насильство, окупацію або надзвичайні ситуації, але залишилися в межах своєї країни.

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами спрямована на: захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб; сприяння адаптації та інтеграції в нових громадах; відновлення соціального, психологічного та економічного благополуччя; запобігання соціальній ізоляції та дискримінації.

Основні напрями соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами:

1. Соціально-правова допомога: консультування щодо статусу ВПО допомога в оформленні документів, соціальних виплат, пенсій; захист житлових, трудових і майнових прав.

2. Соціально-психологічна підтримка: кризове консультування; робота з травмами, ПТСР, тривожністю; психосоціальна підтримка дітей та сімей.

3. Матеріальна та гуманітарна допомога: забезпечення житлом або сприяння в його пошуку; надання продуктів, одягу, засобів гігієни; допомога з доступом до медицини та освіти.

4. Соціальна адаптація та інтеграція: сприяння працевлаштуванню; професійна орієнтація та перекваліфікація; залучення до життя громади, розвиток соціальних зв'язків.

5. Робота з вразливими групами внутрішньо переміщених осіб: діти, особи з інвалідністю; люди похилого віку; самотні батьки; багатодітні сім'ї.

Форми та методи роботи з внутрішньо переміщеними особами: індивідуальне соціальне консультування; соціальний супровід випадку (кейс менеджмент); групова робота (групи підтримки, тренінги); міжвідомча та міжсекторальна взаємодія; робота в громадах [8, с.4-8].

Отже, основні аспекти та принципи роботи фахівця соціального супроводу з внутрішньо переміщеними особами: оцінює потреби внутрішньо переміщених осіб; складає індивідуальний план допомоги; координує надання послуг; захищає інтереси клієнтів; працює на принципах гуманізму, конфіденційності та недискримінації. Кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами — це індивідуальний підхід до допомоги людині або сім'ї, який передбачає координацію різних видів підтримки для подолання складної життєвої ситуації.

Висновки до розділу

У першому розділі «Теоретико-інноваційний підхід у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами» ми визначили зміст поняття «внутрішньо переміщені особи» аналізуючи зарубіжну та вітчизняну науково-методичну літературу. Охарактеризували нормативно-правову базу соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб їхні права та державні гарантії, а саме Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Конституційні та загальні правові основи, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Закон України «Про правовий статус осіб зниклих безвісті», Постанова КМУ №505 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», принципи роботи ООН з внутрішньо переміщеними особами.

Здійснили порівняльний аналіз поняття «внутрішньо переміщених осіб» в різних наукових вітчизняних та зарубіжних джерелах. Також обґрунтували найпоширеніші соціальні проблеми внутрішньо переміщених осіб, які вирішує фахівець соціальної роботи за допомогою кейс-менеджменту.

Охарактеризували напрями, завдання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, їхній соціальний захист та державні гарантії, які може отримати така категорія осіб, зокрема це пільги, субсидії, матеріальна та психосоціальна допомога.

Визначили види соціальної допомоги на рівні державного забезпечення: фінансова допомога, соціальні послуги (реабілітація, психосоціальна підтримка, освітні послуги, правові гарантії на гідне життя, працевлаштування і т.д.).

Проаналізували теоретичні та методологічні засади застосування кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами. Здійснено порівняльний аналіз «кейс-менеджменту» та «ведення випадку» їх основні етапи спільні характеристики та відмінності. Охарактеризовані основні етапи та особливості застосування кейс-менеджменту у роботі з внутрішньо переміщеними особами (індивідуальний підхід, комплексна підтримка, міжвідомча координація, орієнтація на відновлення самостійності, психологічна чутливість).

Визначили основні напрями соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами: соціально – правова допомога, соціально-психологічна підтримка, матеріальна та гуманітарна допомога, соціальна адаптація та інтеграція, робота з вразливими групами внутрішньо переміщених осіб. Охарактеризували форми та методи роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Кейс-менеджмент як метод соціальної роботи є важливою технологією комплексної допомоги внутрішньо переміщеним особам, оскільки дозволяє здійснювати індивідуальну оцінку потреб, планувати, координувати та

контролювати надання соціальних, психологічних і правових послуг у відповідності з потребами конкретної особи чи сім'ї.

В умовах війни, коли значна частина внутрішньо переміщених осіб стикається з численними проблемами (психологічними, соціальними, економічними), метод кейс-менеджменту стає тим ефективним підходом, який сприяє не лише задоволенню базових потреб, але й розвитку самостійності та соціальної адаптації клієнтів.

Це зумовлює потребу ґрунтовного теоретичного й практичного аналізу кейс-менеджменту в умовах сучасної України – як підґрунтя для підвищення якості соціального супроводу ВПО, формування рекомендацій для працівників соціальної сфери та удосконалення соціальної політики.

Кейс-менеджмент є одним із найбільш ефективних методів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, оскільки забезпечує цілісний, системний та клієнтоорієнтований підхід. Його використання сприяє успішній адаптації внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграції у нове соціальне середовище.

У сучасних умовах традиційні форми соціальної роботи не завжди є достатньо ефективними для реагування на багатовимірні потреби внутрішньо переміщених осіб. Саме тому кейс-менеджмент як клієнтоорієнтований та інтегрований підхід набуває особливого значення. Він дозволяє забезпечити індивідуальний супровід кожної особи, підвищити якість соціальних послуг та оптимізувати взаємодію між різними інституціями. Кейс-менеджмент розглядається як один із найбільш ефективних клієнтоорієнтованих підходів у соціальній роботі, що поєднує індивідуальне планування, міжвідомчу взаємодію та оцінку результатів надання соціальних послуг. Незважаючи на наявність наукових досліджень у цій сфері, питання адаптації та практичного впровадження кейс-менеджменту у роботі з внутрішньо переміщеними особами в умовах сучасних викликів потребує подальшого наукового аналізу, що й визначає актуальність обраної теми.

Таким чином, кейс-менеджмент виступає ефективним інструментом соціальної роботи, що відповідає потребам внутрішньо переміщених осіб в умовах сучасного соціального та гуманітарного виклику в Україні. Тема є актуальною з наукової та практичної точок зору, оскільки дозволяє удосконалити систему надання соціальних послуг, підвищити якість супроводу внутрішньо переміщених осіб і адаптувати міжнародний досвід до українських реалій.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ КЕЙС МЕНЕДЖМЕНТУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

2.1 Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

Дослідна робота проводилась на базі Інформаційно-консультаційного агентства. В дослідженні взяло участь 30 внутрішньо переміщених осіб з різних регіонів нашої держави.

В дослідженні застосовувався такий діагностичний інструментарій: опитувальник Brief-Cope С.Carver, 1997 (адаптований Т.Яблонською, Г.Гайворонським, 2023р.); Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (Zimet et al., 1988р.); Оцінка рівня нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В.Бодров) [26, с.28-36].

Охарактеризуємо мету, аналіз, завдання проведених психодіагностичних методик.

Методика Brief COPE (Додаток А) — це скорочена версія опитувальника COPE Inventory (Carver, Scheier, Weintraub, 1989), розроблена Чарльзом Карвером у 1997 році для швидкої оцінки копінг-стратегій — способів, за допомогою яких людина долає стресові та складні життєві ситуації. Ця методика широко використовується у: клінічній психології, медичній психології, психотерапії, досліджуючи стрес, травми, хронічні захворювання, у соціально-психологічних і кроскультурних дослідженнях.

Мета опитувальника Brief COPE, полягає у виявленні індивідуального профілю копінг-поведінки, тобто: які стратегії людина використовує для подолання стресу; які способи є домінантними; які можуть бути адаптивними або дезадаптивними в конкретному контексті.

На думку, Н.Голови, «Копінг-поведінка — це сукупність свідомих когнітивних (мисленєвих), емоційних та поведінкових стратегій, які людина застосовує для подолання стресових ситуацій, управління своїм психологічним станом та мінімізації негативних наслідків, щоб впоратися із життєвими труднощами та вимогами середовища». Тобто, це індивідуальний процес адаптації, що включає аналіз проблеми, пошук рішень, регуляцію емоцій та активну взаємодію з конфліктом.

Ключові аспекти копінг-поведінки: впоратися зі стресом, контролювати емоції, вирішити проблему або пристосуватися до обставин; включає мислення (оцінка, планування), почуття та дії (пошук допомоги, уникнення, прийняття рішень); це не статичний набір дій, а постійно мінливі зусилля, що залежать від ситуації та особистісних ресурсів.

Приклади копінг-стратегій:

- 1.Конструктивні (адаптивні): активний пошук рішень, планування, звернення по допомогу, розширення знань, позитивне переосмислення.
- 2.Деструктивні (неадаптивні): уникнення, самокритика, зловживання психоактивними речовинами, ігнорування проблеми, агресія (хоча агресія може бути захисною поведінкою).

Ефективність копінг-поведінки визначається відповідністю обраних стратегій типу стресу та індивідуальними особливостями людини, а її розвиток допомагає підвищити психологічну стійкість та благополуччя.

Опитувальник Brief-Cope S.Carver, 1997 (адаптований Т.Яблонською, Г.Гайворонським,2023р) містить 28 тверджень; 14 шкал (по 2 пункти на кожному шкалу). Відповіді оцінюються за 4-бальною шкалою Лайкерта:

- 1«Мені зовсім це не притаманно»;
- 2«Це притаманно мені»;

3 «Роблю це досить часто»;

4 «Роблю це дуже часто».

Шкали Brief COPE:

-Адаптивні (умовно):

1. Активне подолання (Active Coping);
2. Планування (Planning);
3. Позитивна переоцінка (Positive Reframing);
4. Прийняття (Acceptance);
5. Використання емоційної підтримки (Emotional Support);
6. Використання інструментальної підтримки (Instrumental Support);
7. Гумор (Humor);
8. Релігійне подолання (Religion).

-Потенційно дезадаптивні:

1. Самовідволікання (Self-distraction).
2. Заперечення (Denial).
3. Виплеск емоцій (Venting).
4. Вживання психоактивних речовин (Substance Use).
5. Поведінкове уникання (Behavioral Disengagement).
6. Самозвинувачення (Self-blame) [23].

Процедура проведення та обробка результатів: опитування займає 5–10 хвилин. Респондент орієнтується на конкретну стресову ситуацію або на загальний стиль реагування. Бали підсумовуються окремо по кожній шкалі. Загального інтегрального показника не передбачено. Результатом є індивідуальний профіль копінг-стратегій.

Індивідуальний профіль копінг-стратегій — це опис того, як конкретна людина зазвичай справляється зі стресом, труднощами й емоційним напруженням. Його часто використовують у психологічному консультуванні, психодіагностиці, коучингу та саморефлексії.

Копінг-стратегії — це свідомі й напівсвідомі способи: реагування на стрес; регуляції емоцій; розв'язання проблем; психологічного захисту (таблиця 2.4).

Таблиця – 2.4. Основні групи копінг-стратегій

№	Групи копінг-стратегій	Характеристика	Особливості застосування
1	Проблемно-орієнтовні	Спрямовані на зміну ситуації: аналіз проблеми, планування дій, пошук інформації.	Активне розв'язання, зазвичай пов'язані з відчуттям контролю.
2.	Емоційно-орієнтовні	Спрямовані на регуляцію емоцій: вираження почуттів, самозаспокоєння, прийняття; позитивна переоцінка.	Корисні, коли ситуацію неможливо швидко змінити.
3.	Уникнення	Спроба дистанціюватися від стресу: ігнорування проблеми; відкладання; втеча в діяльність; фантазії; заперечення.	Може тимчасово знижувати напругу, але не завжди ефективно довгостроково.
4.	Соціальний копінг	Опора на інших: пошук емоційної підтримки; поради; допомога від близьких	Сильно залежить від довіри та соціального середовища.

Для внутрішньо переміщених осіб характерне переважання проблемно-орієнтованих копінг-стратегій (планування, активні дії), у поєднанні з помірним використанням емоційної регуляції. У стресових міжособистісних ситуаціях спостерігається тенденція до уникання. Соціальна підтримка використовується вибірково.

Психометричні характеристики методики: надійність: коефіцієнти α Кронбаха зазвичай коливаються від 0,50 до 0,90 залежно від шкали та вибірки.

Валідність: підтверджена конструктна валідність; кореляції з показниками тривожності, депресії, психологічного благополуччя; методика адаптована та використовується в багатьох країнах, зокрема в європейських вибірках.

Аналіз методики (переваги та обмеження): компактність і швидкість застосування; зручна для клінічної та польової роботи; багатовимірний підхід до копінгу; мвідсутність жорсткої ієрархії «хороших» і «поганих» стратегій підходить для повторних вимірювань.

Методика Brief COPE використовується для: оцінки ресурсів подолання стресу; планування психологічних інтервенцій; моніторингу змін у процесі психотерапії; наукових досліджень стресу та адаптації.

Інтерпретація результатів здійснюється порівняльно: між шкалами в одного респондента; між групами; у динаміці (до/після втручання).

Опитувальник Brief COPE (С. Carver, 1997) — це валідний, надійний та практично орієнтований інструмент для діагностики копінг-стратегій, який поєднує наукову обґрунтованість із зручністю використання. Методика є особливо корисною в умовах обмеженого часу та в комплексній психологічній оцінці стресових реакцій.

Другою методикою, яку ми вткористали у своєму дослідженні була багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (MSPSS), розроблена G. Zimet, N. Dahlem, S. Zimet, G. Farley у 1988 році, призначена для вимірювання суб'єктивного сприйняття соціальної підтримки особистістю (Додаток Б). Методика оцінює, наскільки людина відчуває наявність емоційної та інструментальної підтримки з боку свого соціального оточення [2].

Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (Zimet et al., 1988) досліджує суб'єктивне сприйняття людиною соціальної підтримки з боку значущого соціального оточення.

Шкала оцінює рівень сприйнятої підтримки з трьох джерел:

1.Сім'я: емоційна близькість, відчуття безпеки, підтримка у складних ситуаціях.

2.**Друзі:** підтримка поза сімейним колом; соціальна залученість; можливість отримати допомогу та розуміння.

3.**Значущі інші:** иважливі міжособистісні стосунки; партнер, близька людина, наставник; індивідуально значуща емоційна опора

Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (Zimet et al., 1988) спрямована на дослідження суб'єктивного сприйняття особистістю соціальної підтримки з боку сім'ї, друзів та значущих інших. Також, дана діагностичка досліджує рівень і структуру соціальної підтримки, яку людина суб'єктивно відчуває у своєму житті, та дозволяє визначити, з яких саме соціальних джерел ця підтримка надходить.

Структура методики: шкала складається з 12 тверджень, об'єднаних у 3 субшкали: підтримка з боку сім'ї; підтримка з боку друзів; підтримка з боку значущих інших (партнер, близька людина, наставник тощо). Кожна субшкала має— 4 твердження. Форма відповідей: шкала Лайкерта (7-бальна) (від 1 — «цілком не згоден(на)» до 7 — «цілком згоден(на)»).

Методика складається з трьох субшкал:

1.Сприйняття підтримки з боку сім'ї
Відображає рівень емоційної близькості, довіри, стабільності та прийняття у сімейній системі.

2.Сприйняття підтримки з боку друзів
Характеризує наявність підтримки поза сім'єю, можливість отримання допомоги, розуміння та прийняття з боку ровесників і соціального оточення.

3.Сприйняття підтримки з боку значущих інших
Охоплює індивідуально значущі стосунки (партнер, близька людина, наставник), які відіграють важливу роль у переживанні складних життєвих ситуацій. Кожна субшкала містить 4 твердження.

Орієнтовна інтерпретація рівнів:

- Низький рівень — відчуття соціальної ізоляції, дефіцит підтримки, можливі труднощі у зверненні по допомогу.

- Середній рівень — вибіркоче або ситуативне використання соціальної підтримки, залежне від обставин.
- Високий рівень — стійке відчуття соціальної залученості, наявність надійних емоційних зв'язків, висока довіра до оточення.

Високі показники MSPSS зазвичай пов'язані з: активним використанням соціального копінгу, кращою емоційною регуляцією, низьким рівнем дистресу. Низькі — часто з: униканням, емоційним виснаженням, підвищеною залежністю від внутрішніх ресурсів.

Процедура обробки результатів: підраховується сумарний бал за кожною субшкалою; загальний показник сприйманої соціальної підтримки (сума або середнє значення). Вищі бали свідчать про вищий рівень сприйняття соціальної підтримки.

Інтерпретація субшкал:

- високі показники за субшкалою «Сім'я» свідчать про наявність емоційної опори та безпечного середовища;
- високі показники за субшкалою «Друзі» вказують на розвинені соціальні контакти та ефективне використання позасімейних ресурсів;
- високі показники за субшкалою «Значущі інші» відображають важливість окремих близьких стосунків як джерела підтримки.

Отже, багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки є надійним і валідним інструментом оцінки соціальних ресурсів особистості та широко використовується для аналізу адаптаційних можливостей і психологічної стійкості.

Третьою методикою, яку ми обрали для нашого дослідження була методика, «Оцінка рівня нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В.Бодров).

У межах емпіричного дослідження для оцінки рівня нервово-психічної стійкості внутрішньо переміщених осіб була використана методика «Прогноз», розроблена В. А. Бодровим. Застосування даної методики є доцільним у контексті професійної діяльності соціальних працівників, які працюють з внутрішньо переміщеними особами, поведінка яких

характеризується підвищеним психоемоційним навантаженням, постійними стресами, в ході військових дій[11].

Методика спрямована на виявлення індивідуальних особливостей психічного стану особистості та прогнозування ймовірності нервово-психічної дезадаптації в умовах тривалого стресу. Вона дозволяє оцінити рівень емоційної напруги, стресостійкості, психічної адаптації та здатності зберігати ефективність професійної діяльності в складних соціальних ситуаціях.

Методика «Прогноз» складається з 84 тверджень, на які респонденти відповідають у формі «так» або «ні». Запитання охоплюють такі сфери, як самопочуття, емоційний стан, якість сну, рівень тривожності, втомлюваність та реакції на стресові події, що є значущими для оцінки емоційного стану внутрішньо переміщених осіб. Час проведення методики становить близько 10–15 хвилин[21].

Методика дозволяє оцінити рівень емоційної напруги, стресостійкості, психічної адаптації та здатності особистості зберігати працездатність у складних або екстремальних умовах діяльності. Вона широко застосовується у психологічних дослідженнях, професійному відборі, а також у практиці психологічного консультування.

Обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку кількості відповідей, які вказують на наявність ознак нервово-психічної напруги. Отриманий показник порівнюється з нормативними значеннями та дозволяє визначити високий, середній або низький рівень нервово-психічної стійкості внутрішньо переміщених осіб.

Високий рівень нервово-психічної стійкості свідчить про здатність соціального працівника ефективно функціонувати в умовах професійного стресу, зберігати емоційну рівновагу та конструктивну взаємодію з клієнтами. Середній рівень характеризується задовільною адаптацією, однак за умов тривалого навантаження можливе зниження професійної ефективності. Низький рівень нервово-психічної стійкості вказує на підвищений ризик

емоційного вигорання та професійної дезадаптації, що зумовлює необхідність профілактичних та корекційних заходів психологічної підтримки (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5.- Рівні нервово-психічної стійкості

№	Рівні	Характеристика
1.	Високий рівень нервово-психічної стійкості	Характеризується здатністю особистості ефективно функціонувати в умовах підвищеного психоемоційного навантаження. Особи з даним рівнем зберігають емоційну врівноваженість, здатні контролювати власні емоційні реакції та конструктивно вирішувати складні професійні ситуації. У діяльності соціального працівника високий рівень нервово-психічної стійкості сприяє ефективній взаємодії з клієнтами, профілактиці емоційного вигорання та підтриманню професійної надійності.
2.	Середній рівень нервово-психічної стійкості	Свідчить про загалом задовільну адаптацію до стресових умов діяльності. Особи з даним рівнем, як правило, справляються з професійними навантаженнями, однак за умов тривалого або інтенсивного стресу можуть відчувати підвищену втому, емоційну напруженість та зниження працездатності. У сфері соціальної роботи цей рівень потребує уваги до профілактики професійного стресу та розвитку навичок саморегуляції.
3.	Низький рівень нервово-психічної стійкості	Характеризується підвищеною чутливістю до стресових факторів, емоційною нестабільністю та труднощами адаптації до професійних вимог. Для осіб із даним рівнем характерні швидка втомлюваність, тривожність, зниження мотивації та ризик нервово-психічної дезадаптації. У професійній діяльності соціального працівника низький рівень нервово-психічної стійкості може призводити до зниження якості надання соціальних послуг та потребує застосування корекційних і підтримувальних психологічних заходів.

Таким чином, методика «Прогноз» є доцільним та інформативним психодіагностичним інструментом у дослідженнях емоційного стані та стресостійкості внутрішньо переміщених осіб. Методика «Прогноз» є надійним інструментом психодіагностики, що дозволяє прогнозувати

нервово-психічну стійкість особистості та доцільно використовується у комплексі з іншими психодіагностичними методами.

Проаналізуємо отримані дані опитувальника Brief-Cope С. Carver, 1997 (адаптований Т. Яблонською, Г. Гайворонським, 2023р.). В дослідженні прийняло участь 30 внутрішньо переміщених осіб. За допомогою цієї методики ми дослідили копінг-поведінку осіб, яка відповідно до отриманих результатів поділялася на конструктивну (адаптивну) та деструктивну (неадаптивну) (таблиця-2.6.).

Таблиця – 2.6 Характеристика рівнів копінг-поведінки

№	Назва копінг-поведінки	% відношення
1.	Конструктивна (адаптивна) поведінка	35
2.	Деструктивна (неадаптивна) поведінка	65

Отже, провівши опитування ми отримали такі результати: конструктивна поведінка виявилась у 35% опитуваних, що вказує на те, що така поведінка є соціально прийнятною, та спрямована на досягнення позитивних результатів, саморозвиток, ефективну взаємодію з іншими людьми та гармонізацію соціальних відносин внутрішньо переміщених осіб. Осіб з такою поведінкою характеризує: усвідомленість і цілеспрямованість дій; відповідальність за власні вчинки та їх наслідки; здатність до саморегуляції та контролю емоцій; орієнтація на співпрацю, діалог, компроміс; дотримання соціальних норм і моральних цінностей; готовність до саморозвитку та навчання; ефективне подолання труднощів і конфліктів. Слід зазначити, що 35% це низький показник, що свідчить про те що інші внутрішньо переміщені особи не адаптовані до нових умов проживання.

До осіб, що маю деструктивну копінг-поведінку належать 65%, це свідчить про те, що така форма поведінки, порушує соціальні норми, завдає шкоди самій особистості або оточенню, ускладнює міжособистісні відносини та перешкоджає особистісному розвитку. Особам з деструктивною

поведінкою притамана імпульсивність і низький рівень самоконтролю; агресивність або пасивно-агресивні реакції; уникання відповідальності; негативні установки щодо себе та інших; конфліктність; низька толерантність до фрустрації; порушення соціальних і моральних норм (таблиця – 2.7.).

Таблиця – 2.7. - Порівняльна характеристика копінг-поведінки

Критерії	Конструктивна поведінка	Деструктивна поведінка
Спрямованість	Розвиток і співпраця	Руйнування і конфлікт
Контроль емоцій	Високий	Низький
Ставлення до норм	Дотримання	Ігнорування і порушення
Взаємодія з іншими	Партнерська	Конфліктна
Наслідки	Позитивні, адаптивні	Негативні, дезадаптивні

Таким чином, конструктивна поведінка сприяє гармонійному розвитку особистості та її успішній соціалізації, тоді як деструктивна поведінка є чинником особистісної та соціальної дезадаптації і потребує психологічної корекції або профілактичної роботи. Для більш наочного сприйняття результати представлені на рисунку – 2.1.

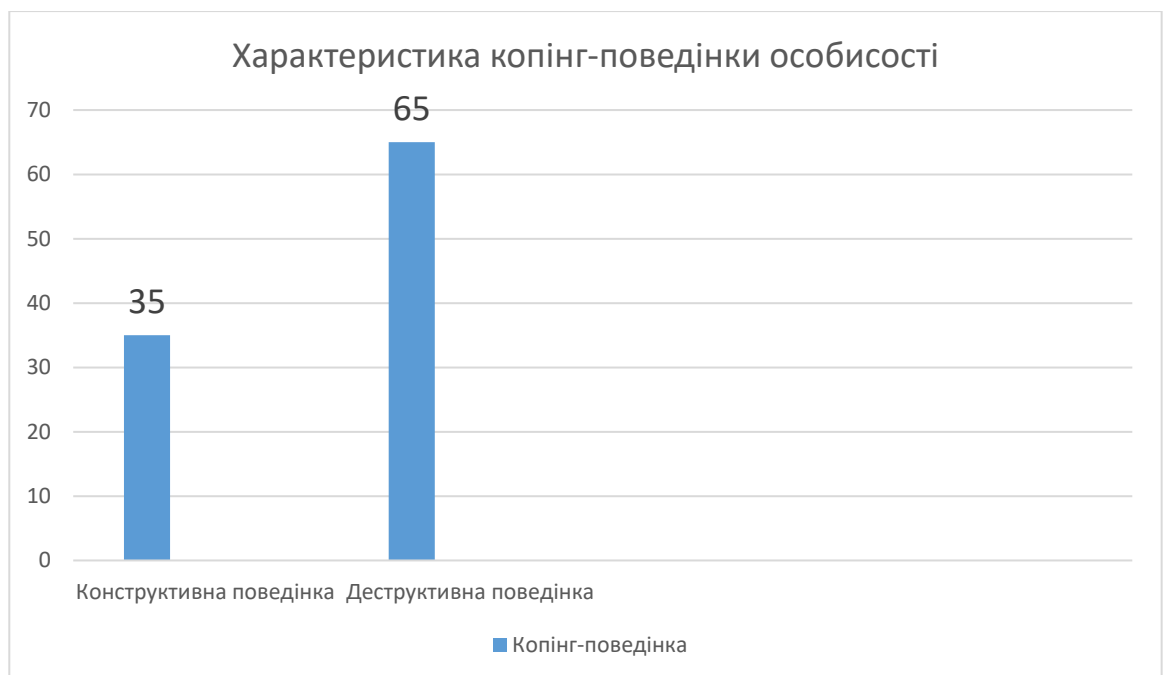

Рисунок – 2.1. Характеристика копінг – поведінки

Проаналізуємо результати дослідження за методикою Сприйняття соціальної підтримки (MSPSS), розроблена G. Zimet, N. Dahlem, S. Zimet, G. Farley. За даною методикою ми визначили наскільки особа зі статусом внутрішньо переміщеної особи, розраховує на підтримку сім'ї, соціуму, держави (таблиця 2.8.).

Таблиця – 2.8. Результати дослідження за методикою Дж.Джаймета «Сприйняття соціальної підтримки»

№	Категорії	Результати (%)
1.	Підтримка сім'ї	56
2.	Підтримка соціуму (соціальне оточення- друзі, волонтери, сусіди, громада)	24
3.	Підтримка держави	20

Отже, провівши дане опитування, можна зробити висновки, що для внутрішньо переміщених осіб, домінуючим джерело підтримки є сім'я, відносини з родиною і підтримку вони знаходять лиш в сімейному оточенні – 56%. Це означає, що для внутрішньо переміщених осіб саме сім'я є головною опорою — емоційною, психологічною, а часто й матеріальною підтримкою. Високий показник (56%) свідчить про збережені родинні зв'язки та довіру до близького оточення.

Соціальне оточення (друзі, громада, волонтери, сусіди) – 24% сприймається як менш надійне джерело допомоги. Це може вказувати на труднощі інтеграції, обмежені соціальні контакти або недовіру до нового середовища.

Підтримка держави (20%)- найнижчий показник. Державна підтримка сприймається як недостатня або малоефективна. Часто це пов'язано з бюрократією, обмеженими ресурсами, невідповідністю очікувань і реальної допомоги (рисунок – 2.2.).

Рисунок-2.2. Результати опитування за методикою
"Сприйняття соціальної підтримки"

Структура соціальної підтримки має виражений сімейно-орієнтований характер, тоді як інституційні та суспільні ресурси відіграють другорядну роль. Це створює ризик перевантаження сімейної системи та підвищує вразливість внутрішньо переміщених осіб у разі ослаблення родинної підтримки. Рекомендуємо у роботі з внутрішньо переміщеними особами, посилити їхню соціальну інтеграцію в громадах; забезпечити психоосвітню та консультативну підтримку сімей; варто підвищувати доступність і прозорість державних програм допомоги.

Проаналізуємо результати дослідження за третьою методикою «Оцінка рівня нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В.Бодров) (таблиця 2.9). Методика «Прогноз», розроблена В. Бордовим, спрямована на діагностику рівня стресостійкості особистості та оцінку її здатності зберігати ефективність діяльності в умовах дії інтенсивних або тривалих стресових факторів. В основі методики лежить уявлення про стресостійкість як інтегративну психологічну характеристику, що включає емоційну стабільність, саморегуляцію, адаптивні

можливості та особливості реагування на психоемоційне напруження (таблиця 2.9).

Таблиця – 2.9. Результати дослідження за методикою В.Бордова «Прогноз» (визначення рівня стресостійкості)

Характеристика особистості	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Стресостійкість	18 (%)	21 (%)	61 (%)

За результатами діагностики встановлено такий розподіл рівнів стресостійкості. Понад половина (55%) респондентів характеризуються низьким рівнем стресостійкості, зниженою здатністю протистояти стресовим навантаженням. Це проявляється у швидкому психоемоційному виснаженні, підвищеній тривожності, труднощах саморегуляції та зниженій адаптивності в умовах тривалого стресу.

Середній рівень стресостійкості (28%) у респондентів демонструє відносно стабільне функціонування за умови помірному стресу, однак за тривалого або інтенсивного впливу стресорів можливе зниження ефективності психологічної адаптації.

Менша частина досліджуваних (22%) має високий рівень стресостійкості, а саме сформовані механізми психологічної стійкості: здатність до самоконтролю, використання ефективних копінг-стратегій та збереження працездатності в складних життєвих обставинах (рисунок 2.3).

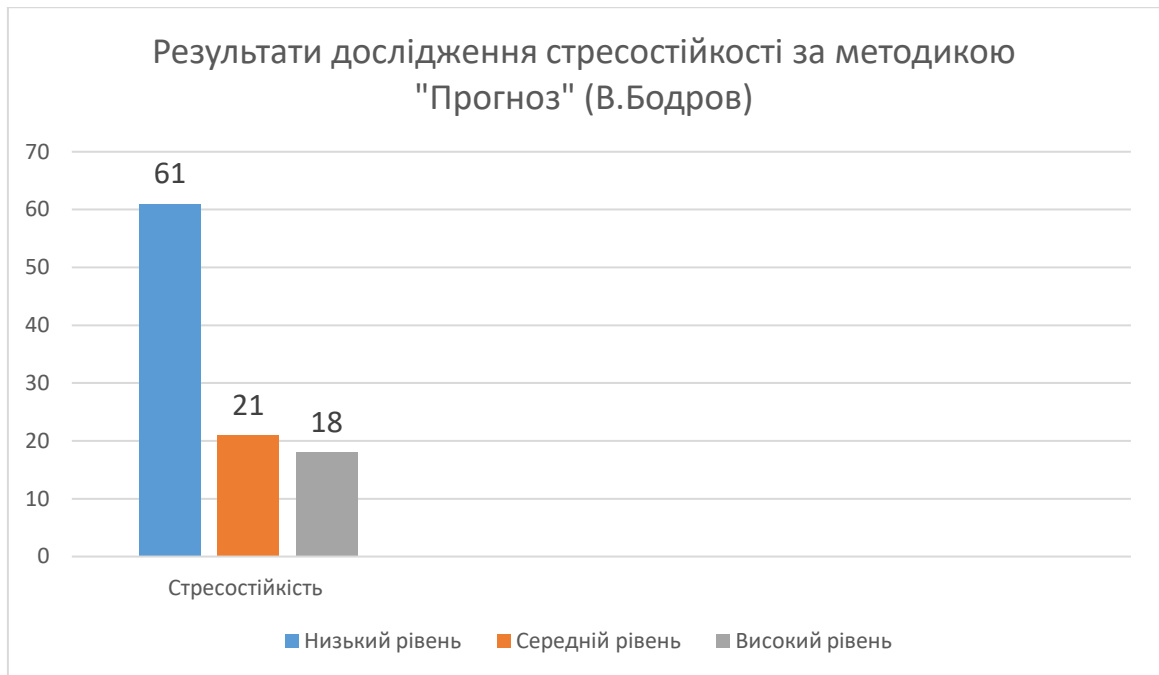

Рисунок – 2.3. Результати дослідження стресостійкості за методикою
«Прогноз» (В. Бодров)

Отже, отримані результати свідчать про низький рівень стресостійкості серед внутрішньо переміщених осіб, що є наслідком дії хронічних травматичних факторів (вимушене переміщення, втрати, невизначеність майбутнього). Це підтверджує підвищену потребу таких осіб у психологічному супроводі та програмах розвитку стресостійкості.

У результаті дослідження встановлено, що система соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб має виражений дисбаланс. Провідним джерелом підтримки виступає сім'я (56%), тоді як підтримка соціуму (24%) і держави (20%) сприймається як недостатня. Це свідчить про обмежені можливості використання зовнішніх соціальних ресурсів.

Отримані результати підтверджують необхідність комплексного психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб, що має включати розвиток стресостійкості, розширення соціальних зв'язків, підтримку сімейних ресурсів та підвищення ефективності взаємодії з державними й громадськими інституціями.

Отримані результати підтверджують необхідність комплексного психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб, що має включати розвиток стресостійкості, розширення соціальних зв'язків, підтримку сімейних ресурсів та підвищення ефективності взаємодії з державними й громадськими інституціями.

2.2 Тренінгова програма розвитку стресостійкості осіб в ситуаціях вимушеної міграції

Тренінгова програма з розвитку стресостійкості внутрішньо переміщених осіб є цілеспрямованим психолого-педагогічним впливом, спрямованим на підвищення здатності особистості адаптуватися до складних життєвих обставин, пов'язаних із вимушеним переміщенням, та ефективно долати стресові і травматичні ситуації. Сутність даної програми полягає у формуванні та розвитку психологічних ресурсів, що забезпечують емоційну стабільність, саморегуляцію поведінки та відновлення суб'єктивного відчуття контролю над власним життям.

Програма базується на положеннях стресової теорії, концепції психологічної резильєнтності та сучасних підходах до роботи з наслідками психотравмуючих подій. Вона поєднує психоосвітній компонент, спрямований на усвідомлення природи стресу та його впливу на психічний стан особистості, і практичний компонент, орієнтований на формування навичок емоційної та тілесної саморегуляції. Учасники тренінгу навчаються розпізнавати власні стресові реакції, знижувати рівень психоемоційної напруги та конструктивно працювати з негативними емоціями і тривожними думками.

Важливим аспектом програми є відновлення відчуття психологічної безпеки та підвищення суб'єктивної самоефективності внутрішньо переміщених осіб. Це досягається шляхом розвитку навичок усвідомленого планування, постановки досяжних цілей і формування активної життєвої позиції. Особлива увага приділяється актуалізації внутрішніх і зовнішніх

ресурсів особистості, що сприяє підвищенню рівня резильєнтності та адаптаційного потенціалу.

Груповий формат тренінгової програми забезпечує можливість соціальної підтримки, обміну досвідом та зниження відчуття ізольованості, характерного для внутрішньо переміщених осіб. Участь у групі сприяє нормалізації емоційних переживань, розвитку навичок міжособистісної взаємодії та формуванню позитивного досвіду взаємної підтримки.

Таким чином, сутність тренінгової програми з розвитку стресостійкості внутрішньо переміщених осіб полягає у комплексному впливі на когнітивну, емоційну та поведінкову сфери особистості з метою підвищення її психологічної стійкості, попередження дезадаптивних форм реагування на стрес та сприяння успішній соціально-психологічній адаптації.

Метою тренінгової програми є розвиток стресостійкості внутрішньо переміщених осіб шляхом формування навичок емоційної саморегуляції, підвищення рівня психологічної резильєнтності, відновлення відчуття контролю над життєвими обставинами та сприяння успішній соціально-психологічній адаптації в умовах вимушеної міграції.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань тренінгу:

1. Підвищити рівень психологічної обізнаності учасників щодо природи стресу, його причин, проявів та наслідків у ситуації вимушеного переміщення.

Стрес — це неспецифічна реакція організму та психіки людини на будь-які вимоги або впливи (стресори), що порушують внутрішню рівновагу і потребують адаптації.

Термін «*стрес*» був уведений у науковий обіг канадським фізіологом Гансом Сельє, який розглядав стрес як універсальну адаптаційну реакцію організму на дію несприятливих факторів — фізичних, психологічних або соціальних.

У психології стрес розуміється не лише як фізіологічне напруження, а і як психоемоційний стан, що виникає внаслідок суб'єктивної оцінки ситуації як загрозової або такої, що перевищує адаптаційні можливості людини.

Стрес супроводжується змінами: емоційного стану (тривога, страх, напруження), когнітивних процесів (порушення уваги, мислення), поведінки (уникання, імпульсивність), фізіологічних функцій (підвищене серцебиття, м'язова напруга). Таким чином, стрес є складним психофізіологічним явищем, що відображає взаємодію людини з навколишнім середовищем і рівень її здатності до адаптації.

2. Сприяти усвідомленню та прийняттю власних емоційних станів, пов'язаних із пережитим травматичним досвідом.

3. Сформувати навички емоційної, когнітивної та тілесної саморегуляції.

4. Розвинути здатність конструктивного подолання стресових ситуацій та негативних емоцій.

5. Актуалізувати внутрішні та зовнішні психологічні ресурси особистості.

6. Підвищити рівень суб'єктивної самоефективності та відповідальності за власне життя.

7. Сприяти розвитку навичок міжособистісної взаємодії та отримання соціальної підтримки.

8. Запобігти виникненню або поглибленню дезадаптивних психоемоційних станів (тривожності, депресивних проявів, емоційного виснаження) [23].

Тренінгова програма ґрунтується на таких основних принципах:

1. Принцип добровільності – участь у тренінгу здійснюється на основі особистого бажання та внутрішньої мотивації учасників.
2. Принцип психологічної безпеки – створення безоціночного, довірливого та підтримуючого середовища.
3. Принцип конфіденційності – збереження особистої інформації учасників у межах тренінгової групи.
4. Принцип гуманістичної спрямованості – повага до унікального досвіду кожної особистості.

5. Принцип активності – залучення учасників до виконання вправ, обговорень та рефлексії.
6. Принцип системності та послідовності – логічна побудова занять від усвідомлення проблеми до формування навичок її подолання.
7. Принцип практичної спрямованості – орієнтація на засвоєння навичок, які можуть бути використані в повсякденному житті.
8. Принцип урахування індивідуальних особливостей – адаптація вправ відповідно до психоемоційного стану та можливостей учасників[12].

Тренінгова програма складається з таких основних структурних блоків:

1. Вступний (діагностично-мотиваційний) блок. Мета блоку — створення позитивної групової атмосфери, встановлення правил роботи, формування мотивації до участі в тренінгу, а також первинна діагностика рівня стресостійкості та психоемоційного стану учасників.

2. Психосвітний блок. Спрямований на ознайомлення учасників із поняттями стресу, травми, стресостійкості та резильєнтності, а також з особливостями психоемоційних реакцій внутрішньо переміщених осіб.

3. Корекційно-розвивальний блок. Основний блок програми, який включає вправи на розвиток навичок саморегуляції, зниження рівня тривожності, роботу з негативними емоціями та дезадаптивними думками, формування конструктивних копінг-стратегій.

4. Ресурсний блок. Мета блоку — актуалізація внутрішніх ресурсів, розвиток позитивного образу «Я», формування відчуття життєстійкості, надії та перспективи майбутнього.

5. Завершальний (рефлексивно-оцінний) блок. Передбачає узагальнення отриманого досвіду, повторну діагностику, рефлексію особистих змін, закріплення сформованих навичок та визначення шляхів їх подальшого застосування в повсякденному житті[26, с.28-29].

Сутність тренінгової програми з розвитку стресостійкості (резильєнтності) внутрішньо переміщених осіб (ВПО) полягає в цілеспрямованій психологічній підтримці, яка допомагає людині адаптуватися до наслідків вимушеного переміщення, відновити відчуття контролю над життям і навчитися ефективно справлятися зі стресом та травматичним досвідом.

Етапи тренінгової програми:

1. *Усвідомлення стресу і травми.* Учасники: розуміють, що з ними відбувається (реакції на втрату дому, безпеку, стабільність); нормалізують свої емоції (страх, злість, провина, виснаження); відрізняють гострий стрес, хронічний стрес і травматичні реакції. Особливості даного етапу в тому, що це знімає відчуття «зі мною щось не так».

2. *Формування навичок саморегуляції.* Даний етап програми навчає практичним інструментам: дихальні техніки; м'язове та тілесне розслаблення; заземлення; робота з тривожними думками. Внутрішньо переміщена особа отримує конкретні способи заспокоїти себе тут і тепер.

3. *Відновлення відчуття контролю і безпеки.* Акцент робиться на: тому, що я можу контролювати навіть у нестабільних умовах; відновленні щоденної структури; постановці досяжних цілей. Це протидіє безпорадності та апатії.

4. *Розвиток психологічної стійкості (резильєнтності).* Даний етап тренінгу допомагає: знаходити внутрішні ресурси; опиратися на власний досвід подолання труднощів; бачити сенс і перспективу майбутнього. Відбувається не заперечення болю, а здатність жити далі попри труднощі.

5. *Соціальна підтримка і групова взаємодія.* На цьому етапі груповий формат дає: відчуття «я не один/одна»; обмін досвідом; підтримку без осуду. Для внутрішньо переміщених осіб це критично важливо після втрати звичних соціальних зв'язків.

6. *Профілактика психологічних порушень*
Цей етап роботи знижує: депресивний стан; тривожні розлади; емоційне вигорання; ПТСР (або полегшує його прояви).

Отже, тренінгова програма з стресостійкості це комплексний психоосвітній і практичний процес, спрямований на підвищення здатності внутрішньо переміщених осіб зберігати психологічну рівновагу, адаптуватися до змінених життєвих обставин та ефективно долати стресові ситуації.

2.3 Практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо організації кейс-менеджменту з внутрішньо переміщеними особами

Сучасні соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в Україні зумовлюють зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, що є наслідком збройного конфлікту та повномасштабної війни. Вимушене переміщення призводить до втрати звичного соціального середовища, житла, роботи, соціальних зв'язків і доступу до базових ресурсів, що актуалізує потребу у комплексній соціальній підтримці даної категорії населення.

Внутрішньо переміщені особи є однією з найбільш соціально вразливих груп, оскільки стикаються з численними труднощами адаптації в нових умовах проживання, зокрема з житловими, матеріальними, психологічними та правовими проблемами. У цьому контексті особливої ваги набуває професійна діяльність кейс-менеджерів та фахівців із соціального супроводу, спрямована на задоволення індивідуальних потреб внутрішньо переміщених осіб, відновлення їх соціального функціонування та інтеграцію у приймаючу територіальну громаду.

Науково-практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери у роботі з внутрішньо переміщеними особами:

1. Удосконалення процесу оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб. Доцільним є впровадження комплексної первинної оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб, що передбачає аналіз їх житлових, матеріальних, соціальних, медичних та психологічних потреб, а також наявності необхідних документів і рівня соціальної вразливості.

Рекомендується застосування стандартизованих інструментів оцінки потреб, що сприятиме підвищенню об'єктивності та системності соціальної роботи. Водночас оцінка потреб має ґрунтуватися на принципі індивідуального підходу з урахуванням особливостей життєвого досвіду кожної внутрішньо переміщеної особи.

2. Оптимізація організації кейс-менеджменту та соціального супроводу. Ефективна робота з внутрішньо переміщеними особами передбачає розробку індивідуального плану соціального супроводу, який формується за участю клієнта та містить чітко визначені цілі, завдання, строки реалізації та очікувані результати.

Важливим є забезпечення міжвідомчої взаємодії між суб'єктами соціальної роботи, зокрема органами соціального захисту населення, закладами охорони здоров'я, службами зайнятості, освітніми установами та громадськими організаціями.

Регулярний моніторинг виконання індивідуального плану та його коригування відповідно до змін життєвих обставин внутрішньо переміщених осіб сприятиме підвищенню результативності соціального супроводу.

3. Посилення психосоціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. У процесі соціального супроводу необхідно враховувати вплив травматичного досвіду, пов'язаного з вимушеним переміщенням, воєнними діями, втратою житла та соціальних зв'язків.

Вимушене внутрішнє переміщення внаслідок збройного конфлікту та воєнних дій супроводжується для більшості внутрішньо переміщених осіб переживанням травматичного досвіду. До таких чинників належать загроза життю та безпеці, втрата житла і майна, розрив соціальних зв'язків, вимушена зміна способу життя, а також тривала невизначеність щодо майбутнього. У зв'язку з цим у роботі з ВПО особливого значення набуває застосування травмоорієнтованого підходу.

Травмоорієнтований підхід (trauma-informed approach) розглядається як система принципів і практик, що базується на усвідомленні впливу психологічної

травми на поведінку, емоційний стан та соціальне функціонування особи. Його метою є не лише надання допомоги, а й запобігання повторній травматизації клієнтів у процесі отримання соціальних послуг.

Основними принципами травмоорієнтованого підходу у роботі з внутрішньо переміщеними особами є:

- забезпечення фізичної та психологічної безпеки клієнтів;
- повага до гідності та прав особистості;
- добровільність участі у процесі надання допомоги;
- побудова довірливих взаємин між фахівцем і клієнтом;
- визнання сили та ресурсів особи, а не зосередження виключно на її проблемах [4].

У контексті соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами травмоорієнтований підхід передбачає, що фахівець із соціального супроводу розглядає поведінкові та емоційні реакції клієнта як можливий наслідок пережитої травми, а не як прояв небажання співпрацювати чи соціальної дезадаптації. Це сприяє формуванню більш емпатійного та професійно виваженого підходу до надання допомоги.

Практична реалізація травмоорієнтованого підходу включає використання коректної та ненасильницької комунікації, уникнення надмірно детальних розпитувань про травматичні події, дотримання особистих кордонів клієнта, а також створення сприятливого середовища для поступового відновлення почуття контролю над власним життям.

Важливим компонентом даного підходу є міждисциплінарна взаємодія, зокрема співпраця соціальних працівників із психологами, психотерапевтами та іншими фахівцями у сфері психічного здоров'я. У разі виявлення ознак посттравматичного стресового розладу, депресії або тривожних станів доцільним є перенаправлення внутрішньо переміщених осіб до відповідних спеціалістів[7].

Таким чином, травмоорієнтований підхід у роботі з внутрішньо переміщеними особами є важливою умовою підвищення ефективності

соціального супроводу, оскільки він сприяє збереженню психологічного благополуччя клієнтів, формуванню довіри до системи соціальної допомоги та створенню передумов для успішної соціальної адаптації й інтеграції у приймаючу громаду.

Рекомендується застосування травмоорієнтованого підходу у роботі з внутрішньо переміщеними особами, що передбачає створення безпечного середовища взаємодії, повагу до особистих кордонів клієнта та уникнення повторної травматизації.

У разі виявлення ознак психологічної дезадаптації доцільним є перенаправлення клієнтів до фахівців у сфері психічного здоров'я або залучення їх до програм групової психосоціальної підтримки [24].

4. Удосконалення інформаційного супроводу внутрішньо переміщених осіб. Фахівцям соціальної сфери доцільно забезпечувати внутрішньо переміщених осіб своєчасною, достовірною та доступною інформацією щодо можливостей отримання соціальних виплат, пільг, житлової допомоги, працевлаштування, професійного навчання та освітніх послуг.

Інформаційний супровід має здійснюватися з використанням зрозумілої та адаптованої мови з урахуванням рівня поінформованості та соціального досвіду клієнтів. Важливим є контроль за рівнем засвоєння наданої інформації та за потреби її повторне пояснення.

5. Сприяння соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Одним із пріоритетних напрямів соціального супроводу є сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючу громаду. Це може реалізовуватися шляхом залучення їх до громадської активності, освітніх програм, професійної підготовки та волонтерської діяльності.

Доцільним є формування у внутрішньо переміщених осіб навичок самостійного вирішення життєвих проблем та активної життєвої позиції, що сприятиме зменшенню залежності від соціальної допомоги та підвищенню рівня соціальної адаптації.

6. Підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери.

З метою забезпечення якості соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб рекомендується систематичне підвищення кваліфікації фахівців, участь у професійних тренінгах, супервізіях та заходах із профілактики професійного вигорання [9].

У своїй діяльності фахівці повинні дотримуватися етичних принципів соціальної роботи, зокрема принципів конфіденційності, добровільності отримання допомоги, поваги до гідності та прав клієнта.

Практичні рекомендації для кейс-менеджерів та фахівців із соціального супроводу у роботі з внутрішньо переміщеними особами:

1. Рекомендації щодо первинної оцінки потреб ВПО:

1.1. Здійснювати комплексну первинну оцінку потреб ВПО з урахуванням: житлових умов; фінансового стану; доступу до медичних та соціальних послуг; психоемоційного стану; наявності документів; сімейного складу та вразливих груп (діти, люди з інвалідністю, особи похилого віку).

1.2. Використовувати стандартизовані інструменти оцінки потреб, що забезпечують об'єктивність та системність збору інформації.

1.3. Забезпечувати індивідуальний підхід, визнаючи унікальний досвід переміщення кожної особи.

2. Рекомендації щодо організації кейс-менеджменту:

2.1. Розробляти індивідуальний план соціального супроводу, погоджений з ВПО, з чітко визначеними цілями, термінами та відповідальними особами.

2.2. Забезпечувати міжвідомчу взаємодію з: органами соціального захисту; службами зайнятості; медичними та освітніми закладами; громадськими та благодійними організаціями.

2.3. Регулярно здійснювати моніторинг та перегляд індивідуального плану, коригуючи його відповідно до змін життєвих обставин ВПО.

3. Рекомендації щодо психологічної та емоційної підтримки

3.1. Враховувати наявність травматичного досвіду, пов'язаного з війною, втратою житла, розлукою з близькими.

3.2. Застосовувати травмоорієнтований підхід у спілкуванні з ВПО.

3.3. За необхідності здійснювати перенаправлення до психологів або психотерапевтів, а також організовувати групи психосоціальної підтримки.

4.Надавати ВПО актуальну та доступну інформацію щодо: соціальних виплат і пільг; можливостей працевлаштування; програм перекваліфікації; житлових програм; освітніх можливостей для дітей і дорослих [13].

4.1. Використовувати зрозумілу мову, уникаючи надмірної бюрократичної термінології.

4.2. Перевіряти рівень розуміння отриманої інформації та за потреби повторно її пояснювати.

5. Рекомендації щодо сприяння соціальній інтеграції ВПО:

5.1. Сприяти залученню ВПО до життя приймаючої громади через участь у громадських заходах, навчальних програмах, волонтерстві.

5.2. Підтримувати розвиток самостійності та активної життєвої позиції, уникаючи формування залежності від соціальної допомоги.

5.3. Заохочувати розвиток професійного потенціалу ВПО шляхом консультування щодо працевлаштування та навчання.

6. Рекомендації щодо професійної діяльності фахівців:

6.1. Забезпечувати профілактику професійного вигорання шляхом супервізії, підвищення кваліфікації та підтримки з боку керівництва.

6.2. Дотримуватися етичних принципів соціальної роботи: конфіденційності, добровільності, поваги до гідності клієнта.

6.3. Постійно оновлювати знання щодо законодавчих змін, пов'язаних із захистом прав ВПО.

7. Загальні рекомендації:

7.1. Орієнтувати роботу не лише на подолання кризових ситуацій, а й на довгострокову стабілізацію життя ВПО.

7.2. Розглядати ВПО як активних суб'єктів, а не пасивних отримувачів допомоги [18].

Отже, соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами має бути спрямована не лише на подолання наслідків кризових ситуацій, але й на забезпечення довгострокової соціальної стабілізації та підвищення якості життя даної категорії населення. Внутрішньо переміщені особи повинні розглядатися як активні суб'єкти соціальної взаємодії та партнери у процесі надання соціальної допомоги.

Висновки до розділу

В другому розділі «Експериментальне вивчення організації кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами» ми проаналізували психодіагностичні методики та здійснили інтерпретацію результатів дослідження.

В дослідженні застосовувався такий діагностичний інструментарій: опитувальник Brief-Cope С.Carver, 1997 (адаптований Т.Яблонською, Г.Гайворонським, 2023р.); Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки (Zimet et al., 1988р.); Оцінка рівня нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В.Бодров).

Дослідна робота проводилась на базі Інформаційно-консультаційного агентства. В дослідженні взяло участь 30 внутрішньо переміщених осіб з різних регіонів нашої держави.

У результаті дослідження встановлено, що система соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб має виражений дисбаланс. Провідним джерелом підтримки виступає сім'я (56%), тоді як підтримка соціуму (24%) і держави (20%) сприймається як недостатня. Це свідчить про обмежені можливості використання зовнішніх соціальних ресурсів.

Отримані результати підтверджують про необхідність комплексного психологічного супроводу (кейс-менеджменту) з внутрішньо переміщених осіб, що має включати розвиток стресостійкості, розширення соціальних зв'язків, підтримку сімейних ресурсів та підвищення ефективності взаємодії з державними й громадськими інституціями.

Також ми розробили тренінгову програму розвитку стресостійкості в ситуаціях вимушеної міграції. Програма базується на положеннях стресової теорії, концепції психологічної резильєнтності та сучасних підходах до роботи з наслідками психотравмуючих подій. Вона поєднує психоосвітній компонент, спрямований на усвідомлення природи стресу та його впливу на психічний стан особистості, і практичний компонент, орієнтований на формування навичок емоційної та тілесної саморегуляції. Учасники тренінгу навчаються розпізнавати власні стресові реакції, знижувати рівень психоемоційної напруги та конструктивно працювати з негативними емоціями і тривожними думками.

Принципи тренінгової програми: добровільність, психологічна безпека, конфіденційність, толерантність до думки та висловлювань інших, активність.

Тренінгова програма складається з таких структурних блоків: вступний (діагностично-мотиваційний); навчально-компетентнісний; корекційно-розвивальний; ресурсний блок; завершальний (рефлексивно-оцінювальний).

Також розроблені практичні рекомендації для кейс-менеджерів та фахівців з соціального супроводу у роботі з внутрішньо переміщеними особами. Визначені такі науково-практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери у роботі з внутрішньо переміщеними особами:

- удосконалення процесу оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб;
- оптимізація організації кейс-менеджменту та соціального супроводу з такою категорією осіб;
- посилення психосоціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- удосконалення інформаційного супроводу внутрішньо переміщених осіб;
- сприяння соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб;
- підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери.

Отже, емпіричне вивчення організації кейс-менеджменту дозволяє оцінити ефективність надання соціальних послуг, визначити основні труднощі в роботі соціальних працівників та виявити потреби внутрішньо переміщених

осіб. Особливої актуальності набуває дослідження механізмів взаємодії державних установ, громадських організацій та міжнародних партнерів у процесі соціального супроводу ВПО.

ВИСНОВКИ

Отже, через збройні конфлікти (зокрема в Україні з 2014 р. та після повномасштабного вторгнення 2022р.), десятки мільйонів людей були вимушені переміститися всередині країни. Це створює великий масив соціальних, економічних та гуманітарних викликів. Українське законодавство (зокрема Закон «Про забезпечення прав і свобод ВПО») та міжнародні стандарти потребують адаптації до реалій, що швидко змінюються. Аналіз правових механізмів — важлива наукова задача. Питання включення внутрішньо переміщених осіб до місцевих спільнот, забезпечення доступу до освіти, праці, медичного обслуговування і житла — це не лише гуманітарні, але й політичні та економічні виклики. Ефективні державні та міжнародні програми підтримки внутрішньо переміщених осіб сприяють сталому розвитку громад, зменшенню нерівності та соціальній стабільності.

Внутрішньо переміщена особа — це особа, яка через збройний конфлікт, насильство, порушення прав людини або стихійні/техногенні катастрофи змушена залишити своє постійне місце проживання в межах власної держави і не перетинала її міжнародного кордону, зазнаючи при цьому значних соціальних, економічних та правових ускладнень. Дослідження проблем внутрішньо переміщених осіб є пріоритетним як з наукової точки зору (теоретичне осмислення явища), так і з практичної (розробка ефективних соціальних та правових механізмів підтримки переміщених осіб).

Проведене емпіричне дослідження організації кейс-менеджменту в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами засвідчило, що дана технологія є одним із найбільш ефективних інструментів комплексної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах соціальної нестабільності та тривалих кризових процесів. Застосування кейс-менеджменту дозволяє

забезпечити індивідуалізований підхід до потреб клієнтів, координувати міжвідомчу взаємодію та підвищувати результативність соціального супроводу.

У ході дослідження встановлено, що основними потребами внутрішньо переміщених осіб залишаються забезпечення житлом, працевлаштування, доступ до медичних, психологічних і соціально-правових послуг, а також відновлення соціальних зв'язків та адаптація до нових умов проживання. Виявлено, що ефективність кейс-менеджменту значною мірою залежить від професійної компетентності соціальних працівників, рівня міжсекторальної співпраці та наявності достатніх ресурсів для реалізації індивідуальних планів супроводу.

Експериментальне дослідження визначило, що впровадження системного кейс-менеджменту сприяє підвищенню рівня соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, покращенню доступу до необхідних ресурсів та формуванню у клієнтів здатності до самостійного вирішення життєвих труднощів. Найбільш результативними практиками виявилися міждисциплінарний підхід, партнерська взаємодія між установами та регулярний моніторинг потреб клієнтів. Отже, результати емпіричного дослідження дають підстави стверджувати, що кейс-менеджмент у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами є важливим механізмом забезпечення адресної допомоги та соціальної інтеграції. Подальше вдосконалення організації кейс-менеджменту потребує розвитку професійної підготовки фахівців, удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії та розширення ресурсного забезпечення соціальної сфери.

Перелік джерел посилання

- 1.Албул С. В. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні: монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 256 с.
- 2.Алексєєва Ю., Бойко Н. Вплив соціально-економічних чинників на психічне здоров'я внутрішньо переміщених осіб. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 3. DOI: 10.32782/3041-2005/2024-3-2.
- 2.Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 312 с.
- 3.Безпалько О. В. Технології соціальної роботи: навч. посіб. Київ:Центр навчальної літератури, 2019. 332 с.
- 4.Безпалько О. В. Соціальна робота з різними групами клієнтів. Київ, 2026. 340с.
- 5.Бондаренко З. П. Кейс-менеджмент у соціальній роботі : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2020. 214 с.
- 6.Бондаренко З. П. Технології соціальної роботи: навч. посіб. Київ. Видавничий дім «Слово», 2019. 280 с.
- 7.Вітковська І. М. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2022. 312 с.
- 8.Гусак Н. Є. Кейс-менеджмент як технологія соціальної роботи з вразливими категоріями населення».м. Львів: Науковий вісник. 2019.-С.4-8.
- 9.Ганджа С. Сутність процесу соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Humanitas*. 2024. № 5. DOI: 10.32782/humanitas/2024.5.17.
- 10.Горішна Н. М. Кейс-менеджмент у системі соціальної роботи: теоретичні та практичні аспекти.Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 2 (7). С. 45–53.
- 11.Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: [Верховна Рада України](#) (дата звернення: 13.04.2026).

12. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Відомості Верховної Ради України. — 2015 (дата звернення: 13.04.2026).
13. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: Верховна Рада України (дата звернення: 13.04.2026).
14. Зарубіжний досвід соціальної роботи благодійних організацій з внутрішньо переміщеними особами. *Вісник ПДТУ*. 2024. DOI: 10.31498/2617-2038.2024.12.320241.
15. Кабінет Міністрів України. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова КМУ від 20.03.2022 № 332. URL: [Урядовий портал](#) (дата звернення: 13.04.2026).
16. Капська А. Й. Соціальна робота: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 520 с.
17. Капська А. Й. Соціальна робота: технології соціальної роботи. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 400с.
18. Колосок А., Буднік С. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. *Humanitas*. 2024. № 4. DOI: 10.32782/humanitas/2024.4.13.
19. Кудінова М., Кожанова Д. Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб: теоретичний аналіз проблеми. Наукові праці МАУП. Психологія. 2024. № 2. DOI: 10.32689/maup.psych.2024.2.2.
20. Лях Т. Л. Соціальний супровід сімей та осіб у складних життєвих обставинах : навч.-метод. посіб. Київ : Каравела, 2018. 192 с.
21. Лях Т. Л. Соціальний супровід клієнтів у практиці соціальної роботи : навч.-метод. посіб. Київ : Каравела, 2018. 224 с.
22. Лях Т. Л. Особливості соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Вісник соціальної роботи*. 2021. № 3. С.4-6.
23. Міністерство соціальної політики України. Організація надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам. URL: [Міністерство соціальної політики України](#) (дата звернення: 13.04.2026).
24. Міністерство соціальної політики України. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих

- обставинах. URL: [Міністерство соціальної політики України](#) (дата звернення: 13.04.2026).
- 25.Олексюк Н. С. Особливості соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Вісник соціальної роботи*. 2023. № 1. С. 33–
- 26.Олексюк Н. С. Організація кейс-менеджменту в роботі з вразливими категоріями населення. *Вісник соціальної роботи*. 2022. № 1. С. 28–36.
- 27.Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні: етичний аспект. *Вісник ПДТУ*. 2020. С.7-11.
- 28.Орлова Н., Козирєва О. Економічна та соціальна безпека внутрішньо переміщених осіб в Україні». *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 9. DOI: 10.31470/2786-6246-2024-9-123-133.
- 29.Пейн М. Соціальна робота: сучасна теорія. пер. з англ. Київ:Видавництво «КМ Академія», 2016. 456 с.
- 30.Пецоцька Ю. В. Соціальна реабілітація ВПО в умовах сучасних викликів. *Соціальна робота*. Київ : Каравела, 2020.400 с.
- 31.Пундєв В., Вольська К. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам в адаптації до нових умов життя. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 3. DOI: 10.32782/3041-2005/2024-3-12.
- 32.Семигіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід та українські реалії. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2022. № 3. С. 12–21.
- 33.Слозанська Г. І. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами : монографія. Тернопіль, 2018. 340с.
- 34.Семигіна Т. В. Інноваційні підходи у соціальній роботі: кейс-менеджмент та міжвідомча взаємодія. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2020. № 4. С. 15–23.
- 35.Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посіб. за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 352 с.
- 36.Семигіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб в Україні. Київ, 2019. 500с.

37. Семигіна Т. В. Кейс-менеджмент у соціальній роботі: міжнародний досвід та українські реалії. Соціальна політика і соціальна робота. 2020. № 2. С.11-19.
38. Сахарук Ю. П. Сучасні підходи до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. № 2. DOI: 10.32782/3041-1319/2024-2-12.
39. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. Київ: Знання, 2018. 574 с.
40. Харченко С. Я. Технології соціальної роботи. Київ: Наука. 2017. 260с.
41. Юрчик Г., Самолюк Н.. Карта потреб та особливості сприйняття внутрішньо переміщених осіб як індикатор їх інтегрованості у приймаючі громади. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2024. № 49. DOI: 10.17721/tppe.2024.49.23.
42. Case Management Society of America. Standards of Practice for Case Management. URL: [Case Management Society of America](#) (дата звернення: 13.04.2026).
43. UNHCR Ukraine. Operational Update Ukraine. URL: [UNHCR Ukraine](#) (дата звернення: 13.04.2026).
44. UNICEF Ukraine. Support for internally displaced families and children in Ukraine. URL: [UNICEF Ukraine](#) (дата звернення: 13.04.2026).
45. UN Guiding Principles on Internal Displacement. — New York : United Nations, 2018. (дата звернення: 13.04.2026).

Опитувальник Brief-COPE С. Carver, 1997)
(адаптація Т. Яблонська, О. Вернік, Г. Гайворонський, 2023)

Інструкція: *Наступні пункти стосуються того, як Ви справлялися зі стресом у своєму житті відтоді, як дізналися, що почалося повномасштабне вторгнення. Оцініть наведені нижче твердження відносно того, наскільки вони стосувалися саме Вас, де: 1 - Я взагалі цього не роблю; 2- Я рідко це роблю; 3- Я роблю це час від часу; 4- Саме це я роблю.*

1. Я звертаюся до роботи чи іншої діяльності, щоб відволіктися від думок про війну.
2. Я зосереджую свої зусилля на тому, щоб щось зробити у ситуації, в якій я опинився
3. Я говорю собі: "Це нереально".
4. Я вживаю алкоголь або інші речовини, щоб почуватися краще.
5. Я отримую емоційну підтримку від інших.
6. Я відмовляюся від спроб впоратися з цим.
7. Я вживаю заходів, намагаючись покращити ситуацію.
8. Я відмовляюся вірити, що це сталося.
9. Я говорю щось, щоб позбутися своїх неприємних почуттів.
10. Я отримую допомогу та поради від інших людей.
11. Я вживаю алкоголь або інші речовини, щоб допомогти собі пройти через це.
12. Я намагаюся побачити це в іншому світлі, зробити це більш позитивним.
13. Я критикую себе.
14. Я намагаюся продумати стратегію своїх подальших дій.
15. Я отримую почуття розуміння та комфорту від когось.
16. Я відмовляюся від спроб впоратися.
17. Я шукаю щось хороше в тому, що відбувається.
18. Я жартую з цього приводу.
19. Я роблю щось, щоб менше про це думати, наприклад дивлюся телевізор, читаю, мрію, сплю чи роблю покупки
20. Я приймаю реальність того, що це сталося/стається.
21. Я виражаю свої негативні почуття.
22. Я намагаюся знайти втіху у своїй релігії чи духовних переконаннях
23. Я намагаюся отримати пораду або допомогу від інших людей щодо того, що робити.
24. Я вчуся жити з цим.
25. Я довго розмірковую над тим, які кроки робити для подолання ситуації.
26. Я звинувачую себе в тому, що сталося.
27. Я молюся або медитую.
28. Я з юмором відношуся до цієї ситуації.

**Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки
(Zimet et al., 1988)**

Інструкція: методика проводиться з метою дослідження особистого самопочуття. Опитування є добровільним і анонімним. Ми зацікавлені в тому, що ви думаєте щодо кожного з наступних тверджень. Уважно прочитайте кожне твердження і виберіть цифру відповідно до того, як ви оцінюєте твердження щодо себе, якщо: 0 - ви дуже не згодні, 1 - ви не згодні, 2 - ви трохи не згодні, 3 - якщо ви нейтральні, 4 - ви злегка згодні, 5 - ви згодні, 6 - ви дуже згодні. Відповіді мають бути на всі питання.

1. Зі мною є хтось, хто поруч, коли я в біді (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

2. Є хтось, з ким я можу розділити свої біди і радощі (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

3. Моя сім'я насправді хоче мені допомогти (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

4. Я отримую емоційну підтримку, яку потребую від моєї родини (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

5. У мене є хтось, з ким я відчуваю себе в безпеці (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

6. Мої друзі в дійсності намагаються мені допомогти (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

7. Я можу розраховувати на моїх друзів, коли мені погано (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

8. Я можу говорити про мої проблеми з моєю родиною.

9. У мене є друзі, з якими я можу розділити свої біди і радощі (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

10. Є хтось особливий в моєму житті, кого турбують мої почуття (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

11. Моя сім'я хоче допомогти мені в прийнятті рішень (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

12. Я можу говорити про мої проблеми з моїми друзями (0 - "ви дуже не згодні"; 1 - "ви не згодні"; 2 - "ви трохи не згодні"; 3 - "якщо ви нейтральні"; 4 - "ви злегка згодні"; 5 - "ви згодні"; 6 - "ви дуже згодні").

Оцінка рівня нервово-психічної стійкості (методика "Прогноз" за В.А. Бодровим)

Методика призначена для початкового орієнтовного виявлення осіб з прикметами нервово-психічної нестійкості (НПН). Вона дозволяє виявити окремі початкові симптоми порушень особистості, а також оцінити вірогідність їх розвитку й прояву в поведінці та діяльності людини.

Методика має 84 запитань, на кожне з яких обстежуваний дає відповідь "так" або "ні". Результати відображаються кількісними показниками (в балах), на основі яких робиться висновок щодо рівня нервово-психічної стійкості. Аналіз відповідей дозволяє уточнити окремі біографічні відомості, особливості поведінки та стану психічної діяльності людини в різних ситуаціях. Обстежується одночасно 25-30 чоловік за 20 хв. Під час обстеження ведеться спостереження за поведінкою кожного й при необхідності робляться помітки. Обробка результатів проводиться за допомогою "ключів".

Реєстраційний лист до анкети "Прогноз"

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	13	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	25	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84						

Ключі для обробки даних методики "Прогноз"

Найменування шкали	Зміст відповідей	Порядкові номери запитань відповідно до шкали
Шкала відвертості	Ні(-)	1, 4, 6, 8, 9, 11, 16, 17, 18, 22, 25, 31, 34, 36, 43
Шкала нервово-психічної нерівноваженості	Так (+)	3, 5, 7, 10, 15, 20, 26, 27, 29, 32, 35, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84
	Ні(-)	2, 12, 13, 14, 19, 21, 23, 24, 28, 30, 33, 38, 39, 46, 54, 55, 58, 61, 68

Обробку рекомендується проводити за допомогою трьох трафаретів з прозорого матеріалу, на який наноситься сітка за розмірами реєстраційного листка. Прорізи в кожному трафареті повинні співпадати з номерами запитань відповідно до таблиці ключів. Один трафарет призначений для підрахунку балів за шкалою відвертості та два - за шкалою нервово-психічної нестійкості (для оцінки позитивних відповідей).

Якщо в обстежуваного за шкалою відвертості відзначається більше ніж 10 балів, використовувати й аналізувати дані не рекомендується, а причини невідвертості потрібно шукати в процесі бесіди. Показник за шкалою нервово-психічної нестійкості одержують шляхом додавання кількості плюсів, виявлених за трафаретом для позитивних відповідей, а кількість мінусів - за трафаретом для негативних відповідей. Результат оцінюється за таблицею.

Текст анкети "Прогноз"

Інструкція. Перед Вами анкета на 84 запитання. Ознайомившись послідовно, необхідно вирішити, яка відповідь ("так" чи "ні") точніше Вас характеризує; у відповідній клітинці реєстраційного листка ставиться знак "+" (так), або "-" (ні). Працюйте швидко, не задумуючись і самостійно. Не пропускайте запитань. Результати обстеження не розповсюджуються, а при співбесіді будуть доведені до Вас особисто.

1. Іноді мені в голову приходять такі негарні думки, що краще про них нікому не розповідати.
2. В дитинстві у мене була така компанія, що всі старались завжди й в усьому стояти один за одного.
3. Іноді у мене бувають приступи сміху або плачу, які я ніяк не можу такий стан подолати
4. Бували випадки, що я не стримував своїх обіцянок.
5. В мене часто болить голова.
6. Інколи я говорю неправду.
7. Раз на тиждень я без усякої видимої причини раптово почуваю жар в усьому тілі.
8. Буває, що я говорю про речі, в котрих не розбираюсь.
9. Буває, що я серджусь.
10. Тепер мені важко надіятись на те, що я чого-небудь досягну в житті.
11. Буває, що я відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні.
12. Я охоче приймаю участь у всіх зборах та інших суспільних заходах.
13. Сама важка боротьба для мене - боротьба із самим собою.
14. М'язові судоми та посіпування в мене бувають дуже рідко.
15. Я доволі байдужий до того, що зі мною буде.
16. Іноді, коли я погано себе почуваю, я буваю роздратованим.
17. В гостях я поведжуся за столом краще, ніж удома.
18. Якщо мені не загрожує штраф і машин поблизу немає, я можу перейти вулицю як мені хочеться, а не в установленому місці.
19. Я вважаю, що життя в моїй сім'ї таке ж гарне, як і у більшості моїх знайомих.
20. Мені часто кажуть, що я гарячкуватий.
21. Запори в мене бувають рідко.
22. У грі я переважно хочу виграти.
23. Останні декілька років більшу частину часу я почуваю себе добре.
24. Зараз моя вага постійна (я не повнію і не худну).

25. Мені приємно мати серед знайомих значних людей, це немовби надає мені ваги в своїх очах.
26. Я був би досить спокійним, якби у кого-небудь із моєї сім'ї були неприємності через порушення закону.
27. З моїм розумом щось негаразд.
28. Мене турбують сексуальні (статеві) питання.
29. Коли я намагаюсь щось сказати, то часто помічаю, що в мене тремтять руки.
30. Рухи в мене такі ж рухливі й проворні, як і раніше.
31. Серед моїх знайомих є люди, котрі мені не подобаються.
32. Думаю, що я людина приречена.
33. Я сварюсь із членами моєї сім'ї дуже рідко.
34. Буває, що я з ким-небудь трохи пліткую.
35. Часто я бачу сни, про які краще нікому не розповідати.
36. Бувало, що в обговоренні деяких питань я особливо не задумувався і погоджувався з думкою інших.
37. В школі я опановував матеріал повільніше, ніж інші.
38. Моя зовнішність мене взагалі влаштовує.
39. Я дуже впевнений в собі.
40. Раз на тиждень або частіше я буваю дуже збудженим або схвилюваним.
41. Хтось керує моїми думками.
42. Я кожен день випиваю незвично багато води.
43. Буває, що неввічливий або навіть неприємний жарт викликає в мене сміх.
44. Найщасливішим я буваю на самоті
45. Хтось намагається впливати на мої думки.
46. Я любив казки Андерсена.
47. Навіть серед людей я звичайно почуваю себе самотнім.
48. Мене дратує, коли мене підганяють.
49. Мене легко привести до зніяковіння.
50. Я легко втрачаю терпіння.
51. Мені часто хочеться вмерти.
52. Бувало, що я кидав почату справу, тому що боявся що не справлюсь з нею.
53. Майже кожен день трапляється що-небудь, що лякає мене.
54. До питань релігії я відношусь байдуже.
55. Ознаки поганого настрою бувають в мене рідко.
56. Я заслуговую суворої догани за свої вчинки.
57. В мене були дуже незвичайні містичні переживання.
58. Мої переконання й погляди непохитні.
59. В мене бувають періоди, коли через хвилювання я втрачав сон.
60. Я людина нервова й легко збуджувана.
61. Мені здається, що нюх в мене такий, як у інших (не гірший).
62. Все в мене виходить погано, не так як потрібно.
63. Я майже завжди відчуваю сухість у роті.
64. Більшу частину часу я почуваю себе стомленим.
65. Іноді я відчуваю, що близький до нервового зриву.
66. Мене дуже дратує те, що я забуваю, куди кладу речі.

67. Я дуже уважно відношусь до того, як я одягаюсь.
68. Пригодницькі розповіді мені подобаються більше, ніж розповіді про кохання.
69. Мені дуже важко пристосуватись до нових умов життя, роботи. Перехід до нових умов життя, роботи, навчання здається мені нестерпно важким.
70. Мені здається, що у стосунках зі мною часто поводяться несправедливо.
71. Я часто почуваю себе несправедливо ображеним.
72. Моя думка не завжди співпадає з думкою оточуючих.
73. Я часто відчуваю стомлення від життя і мені не хочеться жити.
74. На мене частіше звертають увагу, ніж на інших.
75. В мене бувають головні болі й запаморочення через переживання.
76. Часто в мене бувають періоди, коли мені нікого не хочеться бачити.
77. Мені важко прокинутись в призначений час.
78. Якщо в моїх негараздах хтось винен, я не залишаю його без покарання.
79. В дитинстві я був вередливим, подразливим.
80. Мені відомі випадки, коли мої родичі лікувались у невропатологів, психіатрів.
81. Іноді я приймаю валеріану, кодеїн, еленіум й інші заспокійливі засоби.
82. В мене є засуджені родичі.
83. В мене бували приводи в міліцію.
84. Я залишався в школі на другий рік.

ДОДАТОК Г

Тренінгова програма розвитку стресостійкості осіб в ситуаціях вимушеної міграції
Заняття №1 (1год.30хв)

1. Вправа Етюд "Знайомство" (7-10 хв.)

Мета: формувати певну думку про себе.

ФСР.: А зараз давайте познайомимось. Кожен назве своє ім'я і скаже кілька слів про себе. (Дорослі виконують етюд)

2. Вправа "Очі в очі" (3-5 хв.)

Мета: розвивати почуття емпатії.

ФСР.: В повсякденному житті люди дуже часто задовольняються поверхневими контактами один з одним, не прагнучи побачити, що відчуває, переживає інший. Щоб навчитись бачити почуття людей, зараз ми виконаємо вправу.

Протягом 3-5 хвилин ви будете дивитись в очі іншим, стараючись встановити контакт з кожним членом групи. Після закінчення, ФСР запитує про почуття, які виникли під час виконання вправи, кому і чому було важко встановити зоровий контакт. Ця вправа допомагає встановити на етапі знайомства глибокий і довірливий контакт між учасниками групи.

3. Хвилинка пустування. (2-3 хв.) (Звучить пісня В. Шаїнського "Буратіно")

ФСР.: На кожному занятті у нас буде хвилинка пустування, на якій ви будете робити те, що захочете. Пам'ятайте, людина вільна. Ніхто не повинен обмежувати її свободу. Людина сама, рахуючись з інтересами інших людей, обмежує себе. Вона ставиться до інших людей так, як хотіла б, щоб люди ставились до неї. Ви вільні, але вмійте користуватись свободою так, щоб від цього не було неприємно іншим. Отже, хвилинка пустування.

Перерва завершилась. Як тільки музика закінчилась, всі повинні заспокоїтись.

4. Вправа "Східці" (7-10 хв.)

Мета: діагностика самооцінки і рівня домагань.

ФСР.: Кожен малює чотири драбинки з сімома східцями (за зразком, підготовленим ФСР).

ФСР.: Уявіть собі, що всіх членів вашої сім'ї розмістили на східцях драбинки, дотримуючись однієї умови. На сьомій сходинці посадили тих осіб, які найкраще себе ведуть, ніколи не сваряться, поважають оточуючих. На шостій сходинці розмістили тих, які також себе гарно поведуть, але іноді бувають неухажні. І так далі... Як ви думаєте, хто потрапить на останню сходинку? А тепер подумайте і намалюйте, будь ласка, схематично людину- себе на тій сходинці, на яку, по-вашому, посадили б вас. А на другій драбинці намалюйте себе на тій сходинці, на якій би ви хотіли сидіти, тобто, як би ви хотіли себе поводити. (1,2 драбинка - поведінка; 3, 4 –відносини з оточуючими). Обробка результатів: самооцінка і рівень домагань - 1-2 сходинки - занижені; 3-сходинка вище низька; 5 сходинка - адекватна; 6-7 сходинки - завищені.

5. Гра "Чотири стихії" (5-7хв.)

Мета: корекція і розвиток уваги. Гра виконується, стоячи у колі.

ФСР.: Де розміщується земля відносно повітря? Покажіть рухами тіла. (учасники присідають).

ФСР.: А де розміщується повітря відносно землі? (Учасникми піднімають руки вгору).

ФСР.: Подумайте, як рухами, тіла і руками можна зобразити воду і вогонь? (Учасники на сигнал “вода” - роблять хвилеподібні рухи руками, а на сигнал “вогонь” - обертаються навколо себе, імітуючи дим, який піднімається).
 ФСР: А зараз я буду давати сигнали, а ви виконувати відповідні рухи. Вправа виконується спочатку в повільному темпі, а потім швидше.

6. Етюд "Штанга" (3-5хв.)

Мета: зняття м'язового напруження

ФСР.: Уявіть себе спортсменами, які піднімають штангу. Проімітуйте їхні рухи. Напружте м'язи рук, піднімайте, кидайте, розслабте руки і тіло. (Виконуємо 4-5 разів)

7.Етюд “Слухаємо себе” (2-3хв.) Мета: вміння слухати своє «я». Протягом 1-2 хвилин діти розслабляються і "слухають" себе.

8.Етюд "Усмішка по колу" (2-3 хв.)Мета: розвивати почуття належності до своєї групи. Після виконання всіх вправ, учасники беруться за руки і "передають" усмішку по колу. Кожний учасник повертається до свого сусіда справа і бажаючи щось хороше і приємне, усміхається. ФСР цікавиться враженнями учасників, дякує за роботу і запрошує на наступне заняття.

Заняття №2 (1год. 30хв.)

Мета: розвивати почуття належності до своєї сім'ї. Створення позитивної мотивації й зацікавленості учасників на заняттях.

Хід заняття:

I. Бесіда “Моя сім'я”. (8-10 хв.)

Мета: розвивати почуття належності до своєї сім'ї.

ФСР: Кожен з нас живе в сім'ї. В одного вона велика: в іншого – зовсім мала. Але не від нас залежить, що так сталося. Зараз ми послухаємо ваші розповіді про свою сім'ю, але не тільки, хто входить до складу сім'ї, а й про те, хто чим займається, які вони. (Розповіді учасників).

2 Вправа “Твоє ім'я” (8-10 хв.) Мета: вміння вирізняти себе з поміж інших.

ФСР.: Зараз один з вас назве своє повне ім'я. Наше завдання - назвати, передаючи завдання по колу, якомога більше варіантів його імені. Після виконання вправи учасник ділиться з нами тим, що він відчував. Називає ім'я, яке йому більше припало до душі. (Завдання повторюється для кожного учасника групи)

ФСР.: Кожен з нас побував у центрі уваги. Наше ім'я звучить, як найкраща в світі музика. Звертаючись один до одного, щоразу починаймо з імені.

5. Гра “Чотири стихії” (3-5 хв.) VI. 1. Етюд “Помпа і м'яч”. (3-5 хв.) Мета: уміння працювати в парі. Етюд виконується парами. Один учасник - "помпа", другий - "м'яч". Через 1 хв. міняються ролями.

2. Етюд “Усмішка по колу”. (2-3хв.) ЗАНЯТТЯ 3 (50- 60 хв.)

Заняття №3 (1год.30хв.)

Мета: Розвиток особливостей емоційного світу дорослих.

Хід заняття

I. Бесіда “Тайна мого “Я” (10-15 хв.)

Мета: розвивати розуміння себе та інших.

ФСР.: Образ себе – це те, як кожна особа ставиться до себе, сума його почуттів і думок. Позитивні думки і почуття створюють почуття самоповаги – власної гідності, яке необхідне для реалізації своїх здібностей і можливостей. Але поряд з своїми хорошими рисами потрібно бачити і недоліки. Добре в собі потрібно вкорінити, недоліки викорінювати. Щоб

зробити це, кожен повинен побачити себе збоку: свій зовнішній вигляд, особливості і манери поведінки, окремі риси характеру. Вмійте оцінювати свої вчинки, і ви не опинитесь в безглуздому становищі. Навчіться розбиратись у собі, і тоді навчитесь розбиратись в інших. Ви повинні вчитись правильно сприймати критику і похвалу на свою адресу, це допоможе правильно сформулювати вашу самооцінку, реально оцінити себе. А це, в свою чергу, дасть можливість правильно оцінити інших. Що таке самообман? (Дискусія продовжується 5-7 хв.)

II. Діагностична методика "Хто я?" (10-15 хв.)

Мета: розвивати здатність розуміти свій емоційний стан. Ідентифікація з іменем в минулому, теперішньому і майбутньому.

ФСР. Пропонує учасникам намалювати себе в минулому, теперішньому і майбутньому і підписати портрети.

II. Хвилинка пустування (Див. заняття 1) (2-3 хв.) Звучить пісня В. Шаїнського "Чунга-чанга".

Мета: розвиток емоцій за піктограмою настрою. Для гри використовуємо набори карток. Учасники розглядають піктограми, називають настрій, який вони символізують. Після цього дітям пропонується набір тих самих піктограм, тільки розрізаних навпіл, і дається завдання скласти їх.

V. Вправа "Коректурна проба" (3-5 хв.)

Мета: розвиток уваги.

Завдання

1. "Дівчатка". Учасникам пропонуються бланки із зображенням дівчаток.

Варіанти завдань:

- а) підкреслити дівчаток з чорними (білими) бантиками;
- б) підкреслити дівчаток з чорним волоссям і чорними бантиками;
- в) підкреслити дівчаток з білим волоссям і білими бантиками;
- г) підкреслити дівчаток з білим волоссям і чорними бантиками;
- д) підкреслити дівчаток з чорним волоссям і білими бантиками.

2. Етюд "Спати хочеться" (5-10 хв.)

Мета: навчання прийомів саморелаксації.

Учасники зручно сідають імітують сонний стан, розслабляють руки, ноги, тулуб і вдають, що вони заснули.

3. Етюд "Усмішка по колу" (Див. заняття 1) (2-3 хв.)

Заняття 4 (1 год. 30 хв.)

Мета: Розвивати здатність до компромісної поведінки

Хід заняття

I. Бесіда "Як стати мудрішим" (10-15 хв.)

Мета: учити розкривати свої уміння.

ФСР: Сила без розуму – ніщо. Швидкість без розуму смішна і породжує помилки. Розум і пам'ять тренуються і вдосконалюються. Думайте про все, що бачите, чуєте, що пережили. Робіть висновки і не повторюйте помилок, накопичуйте досвід. Думайте над всім, що відбувається навколо вас, разом обговорюючи і задаючи питання.

Запам'ятовуйте головне.. Думайте, чому помилились і зазнали невдачі. Накопичуйте досвід, який дасть можливість не повторити помилки і уникнути невдачі. В усьому шукайте причини і зв'язки. Вчіться передбачати наслідки своїх дій і вчинків. Аналізуйте наслідки своїх вчинків.

2. Діагностична методика "Склади казку" (10-15 хв.)

Мета: розвиток уяви.

Придумайте казку і коротко розкажіть її. Не лякайтесь, головне – думайте і пам'ятайте, що кожен може придумати щось цікаве для інших. Вчіться думати, фантазувати, творити.

3. Хвилинка пустування (2-3 хв.) (За бажанням учасників ФСР вмикає музику)

III. Етюд "Тінь" (3-5 хв.)

Мета: уміння працювати в парі.

Етюд виконується в парах. Двоє учасників йдуть один за одним через 2-3 кроки. Другий учасник - це "тінь" першої. "Тінь" повинна точно повторити всі рухи

Заняття №5 (1 год. 30 хв)

Мета: Розвивати розуміння себе та інших. Закріплювати позитивне ставлення учасників одне до одного.

Хід заняття

I. Бесіда "Хто я?" (10-15 хв.)

Мета: розвивати розуміння себе та інших.

ФСР: Розкажіть кожен про себе. Чесно, не принижуючи себе, але і не замовчуючи своїх недоліків, без вихваляння, але і без самоприниження. І обов'язково розкажіть, як ви збираєтесь позбутися своїх недоліків. Думайте, розповідаючи про себе. Це цікаво і важливо для вас самих. Подумайте, якими вас бачать друзі, знайомі.

2. Вправа "Образа" (3-5 хв.)

Мета: тренувати здатність висловлювати свої почуття.

ФСР: В житті кожного з вас були моменти, коли вас ображали, давали прізвисько. Мабуть, кожному було неприємно. Візьміть листочки і напишіть на них ці неприємні слова.

ФСР.: А чи траплялося вам говорити погано про своїх друзів чи знайомих? А їм було приємно чути такі слова? Зараз я також зроблю щось неприємне. (Розклеює на одязі учасників "ярлики" з образливими словами) Вам приємно було, коли я розвішувала ці ярлички? Так само неприємно було і тим, яких ви обзивали. Що б ви хотіли зробити з цими папірцями? Але разом з цим, ви повинні прийняти для себе "закон", дати собі слово ніколи не ображати інших.

III. Хвилинка пустування (Див. заняття 1, 4) (2-3 хв.)

4. 1. Вправа "Пройди по-іншому". (2-3 хв.)

Мета: вчити знімати психічне напруження

Учасникам дається завдання пройти через кімнату, але так, як ніхто попередній з присутніх.

2. Гра "Піктограма" (8-10 хв.)

Мета: розпізнавання емоцій за піктограмою настрою.

У грі використовуються ті ж картки, що і в занятті 3, тільки менших розмірів.

Овал, який символізує обличчя, розміщується на листку так, щоб учасники могли б домалювати до голови і тіло.

V. 1. Вправа "Коректурна проба" (5-7 хв.)

Мета: розвиток уваги.

Завдання 3. "Корівки"

Учасникам пропонуються бланки з зображенням корівок.

Варіанти завдань:

а) підкресли (порахуй) корівок з одним рогом (двома);

б) підкресли (порахуй) корівок з одним вушком (двома);

в) підкресли (порахуй) корівки з одним вушком, одним рогом і т.д.

2. Вправа "Знайди розбіжності" (3-5хв.)

Завдання 1 "Незнайки" (Див. додаток)

VI. 1. Етюд "Гойдалка" (варіант 2) (3-5хв.)

Учасник стоячи гойдаються. Тілесні прояви: одна нога вперед, друга назад.

Перенесення ваги тіла з однієї ноги на іншу. Виконання етюду супроводжується українською народною музикою.

2. Етюд "Усмішка по колу" (Див. заняття 1) (2-3хв.)

Заняття №6 (1год30хв)

Мета: Зняття емоційного напруження та створення розкутої атмосфери в групі.

Хід заняття

I. Бесіда "Вмій розбиратися в людях" (10-15хв.)

Мета: навчитися розкривати комунікативні вміння.

Учасникам пропонується дати відповідь на такі питання: Що ви найбільше цінуєте в людині? Що вам не подобається в людях? На кого ви хотіли б бути схожими (героїв книг, мультфільмів, людей, яких ви знаєте)? Якого друга ви хотіли б мати? Чому у деяких людей немає друзів? (Обговорення всіх цих питань)

II. Гра "Очі в очі" (2-3хв.)

Мета: розвивати почуття емпатії.

Виконується в парах. Учасникам ставиться завдання "передивитись" суперника. Погляд має бути рішучим і вольовим. Першим опускає очі більш слабкий духом.

3. Хвилинка пустування. (2-3хв.)

4. 1. Етюд "Несміливий індивід" (3-5хв.)

Мета: розвиток упевненості у собі.

Заняття №7 (1год.30хв.)

Мета: Налаштування групи на спільну працю. Створення позитивної атмосфери.

Хід заняття:

I. Бесіда "Якою повинна бути людина (20-25хв.)

Мета: розширити та поглибити знання про поняття "особистість"

ФСР: Всім подобається хлопчик, якщо він активний, сміливий, спритний, сильний, а ще розумний, культурний. Хлопчик – майбутній захисник Батьківщини. Йому не до лиця плач, істерика. Хлопчик вміє користуватись молотком, лопатою, займається спортом. Він працелюбний і витривалий, повинен твердо дотримуватись слова. Це – по-чоловічому. Хлопчик з повагою ставиться до дівчат

Дівчинка миролюбива, не грубіянить, не б'ється, а навпаки, мирить ворогуючих. Вона в усьому, а особливо в навчанні, старанна і акуратна. У дівчинки обов'язково має бути гарний смак. Її зачіска, одяг, взуття завжди в порядку, вона гарно ходить. Дівчинка – добра, і хлопчики вчать у неї доброти. Якщо треба, вона може бути і строгою, діловою і сміливою. Дівчинка краще за хлопчика бачить стан іншої людини і готова допомогти добрим словом і ділом. Дівчинка з повагою ставиться до хлопчиків.

Заняття №9 (1год.30хв)

Мета: Розвивати комунікативні вміння, виховувати доброзичливе ставлення до однолітків.

Хід заняття. I. Бесіда " Про темперамент" (15-20хв.)

Мета: розширення знань про себе як особистість.

ФСР.: Люди відрізняються одне від одного вже з моменту народження. І одна з відмінностей - це відмінність за темпераментом. Людина не може бути могутньою, важкою, широкоплечною і в той же час тонкою, легкою, спритною і верткою. Один могутній, а інший спритний. Людям потрібний трактор, щоб орати землю, вантажівка, щоб перевозити вантажі, але їм потрібна і швидка легкова машина. Так і з людьми. Двоє воїнів беруть участь у штурмі фортеці. Один сильний і колодою проламає ворота; інший - спритний і швидкий, він перелізає через стіну. Хіба вони не корисні один одному? Один схожий на тигра, другий - на лисицю, пантеру; третій - на слона, буйвола. Один напористий і непробивний, як танк, другий - жвавий, рухливий, як ртуть, третій – повільний, але надійний, як кам'яна стіна. І ці вроджені відмінності – три темпераменти. Кожний з вас має від природи свій темперамент.

Заняття №10 (50-55хв.)

Мета: зрозуміти важливість кожної особистості, допомогти у розвитку самосвідомості.

Хід заняття

I. Бесіда "Ще раз про характер" (10-15хв.)

Мета: розширення знань про себе як особистість.

ФСР.: На минулому занятті ми зосередили увагу на негативних рисах характеру, таких, яких потрібно позбутися. Але в кожній людині обов'язково є позитивні риси характеру, якими вона пишається. Як ви думаєте, які риси характеру прикрашають людину?

II. 1. Вправа "Мій характер" (7-10хв.)

Мета: уміння виражати своє "Я"

ФСР.: Зараз кожний подумає і назве ті хороші риси, які притаманні його характеру. Вправу виконують всі учасники по колу.

ФСР.: Я дуже рада, що кожен з вас знайшов у собі щось хороше і сподіваюсь, що з кожним днем часточка хорошого у вашому характері буде більшати, а часточка поганого ставати меншою.